

Зоран Кинђић

Универзитет у Београду

Факултет политичких наука

e-mail: zoran.kindjic@fpn.bg.ac.rs

ЈУДИНА ИЗДАЈА*

***Апстракт:** У настојању да расветли мистерију Јудине издаје, аутор разматра јеванђелске извештаје, од којих покушава да створи кохерентну целину. Мада постоје делимичне разлике у јеванђелским описима Јудине издаје, чини се да се овај Исусов ученик коначно одлучио на издају тек након што је, по примљеном залогу (причеићу) Сатана ушао у њега. Док је раније Сатана Јуду споља искушавао страићу среброљубља, после недостојног причеићивања настанио се у њему. Иако су готово сви сагласни са тим да је у Гетсиманском врту Јуда пољупцем указао на Исуса, било је оних који поричу да је Јуда извршио самоубиство вешањем. Они сматрају да је преживео покушај самоубиства и остатак живота провео у великој патњи. За разлику од преовлађујућег схватања да је Јуда издао Христа због среброљубља, поједини књижевници и езотеричари сматрају да је морао да постоји неки дубљи мотив. Већина њих настоји да рехабилитује Јуду, уверавајући нас да је Јуда свесно пристао да понесе лагу издајника зарад неког вишег циља, нпр. да би омогућио Христову жртву за спас човечанства. Након разматрања више маишовитих, али теолошки неутемељених претпоставки о Јудиној личности, аутор упозорава на неопходност духовне будности, јер ће у теишким временима која следе свако бити у искушењу да изда Христа.*

***Кључне речи:** Јуда Искариотски, издаја, Тајна вечера, самоубиство, апокрифни списи*

I

Нема сумње да је највећа издаја почињена у људској историји она која се везује за Јуду Искариотског. Као што је познато, један од дванаесторице најближих Исусових ученика издао је свог учитеља, изручивши га јеврејским старешинама за тридесет сребрењака. Овај бесрамни чин издаје још је огавнији због тога што је Јуда пољупцем указао на особу која треба да буде ухапшена. Пољубац, знамење љубави и поштовања према учитељу, као и припадања заједници, постао је симбол издаје. Од тада израз Јудин пољубац означава издајничко понашање застрто маском пријатељства.

Иако се о Јудиној издаји говори већ скоро два миленијума, иако су многи, од теолога до књижевника, трагали не само за разлогом зашто је један од најближих ученика издао Исуса, него и за свентуалним „вишим“ и „дубљим“ смислом који је Јуда придао

* Рад је подржан средствима Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије на основу Уговора о реализацији и финансирању научно-истраживачког рада НИО у 2024. години, број 451-03-66/2024-03 од 26. 01. 2024. г.

свом чину издаје, тешко да ће ико до краја успети да осветли њену тајну.¹ Будући да сва четворица јеванђелиста на свој начин говоре о Јудиној издаји, најбоље је поћи од њихових описа тог срамног чина. Мада се јеванђелисти у основи слажу када говоре о Јудиној издаји, ипак постоје извесне разлике у њиховим текстовима, те су интерпретатори били принуђени да уложи приличан труд да од оног што се налази у овим јеванђељима начине кохерентну целину.² За разлику од уметника који настоје да што детаљније прикажу оно што се одиграва у души ликова које пред нас износе како бисмо разумели њихове мотиве, дилеме и недоумице, библијски аутори по правилу изостављају психолошку димензију приче.³

Као што се у Јеванђељу по Марку најсажетије извештава о Христовој мисији, тако је ту и Јудина издаја приказана крајње сажето. У дотичном јеванђељу каже се да су два дана пре Пасхе првосвештеници и књижевници разматрали начин како да на превару ухвате и убију Исуса,⁴ а да то не огорчи народ, који је иначе гајио велике симпатије према Назарећанину, за кога се нагађало да је не само пророк и чудотворац него и дуго очекивани Месија. Требало је ухапсити га тајно, без присуства непожељних сведока, да евентуално не би дошло до немира, па можда и побуне против римске власти, будући да се мноштво Јевреја слило са свих страна у Јерусалим ради прославе њиховог највећег празника, а Исусов свечани, симболични улазак у град на магарету (Мк. 7-10), допринео је узаврелој месијанској атмосфери.⁵ Ако знамо да су првосвештеници страховали од могућих немира,

¹ „Сви покушаји да се осветли Јудина тајна стварају је само тајанственијом“ (Папини 1994, 280).

² Ако имамо у виду да су сва канонска јеванђеља написана приличан број година након дешавања о којима говоре, не чуди што се она не подударују у свим детаљима, јер с једне стране људско сећање није сасвим поуздано, те неке мање важне детаље може да превиди или да их благо деформише, а с друге стране сваки од јеванђелиста је писао из своје перспективе, сходно свом разумевању догађаја везаних за Христову мисију, тако да нагласак ставља на оно што му се чинило да је најупечатљивије. Уосталом, двојица од њих нису ни били сведоци тих догађаја, него сведоче на основу оног што су чули од апостола па не можемо очекивати потпуно подударање у описима догађаја везаних за Јудину издају Христа. Док међу религиолозима од XIX века преовладава мишљење да је Јеванђеље по Марку најстарије од свих јеванђеља, да је написано око 70. године, на основу хипотетичке збирке Исусових изрека (уп. Дрејн 2004, 232 и 239-244), по црквеном предању Јеванђеље по Матеју написано је осме године, по Марку десете, по Луки петнаесте, а по Јовану тридесетдруге по Христовом вазнесењу (уп. Таушев 2006, 14). Разлог томе што се Јеванђеље по Јовану разликује од синоптичких јеванђеља тумачи се тиме што је оно настало на молбу ефеских хришћана, упућене апостола Јовану по његовом повратку из изгнанства са Патмоса, да испита и допуни три постојећа јеванђеља. „Прича се да је после смрти својих претходника Јован затражио да му донесу три Еванђеља да би их прегледао и просудио да ли су истинито записана. Када их је видео, похвалио их је као веродостојна. Све што су остали еванђелисти изоставили, он је допунио, а све што су укратко споменули, он је разрадио у свом посебном Еванђељу“ (Бл. Теофилакт Охридски 1996, 17-18). Понекад би, пак, изоставио нешто од оног што су они написали, оног за шта се подразумевало да је добро познато.

³ Иако би нас свакако занимало какву је душевну пометњу изазвао Божији безразложни налог Аврааму да жртвује свог сина јединца, о томе нема ни речи у Старом завету. Напросто се каже да је он послушно кренуо да изврши Божији налог (1. Мојс. 22, 2-10). Будући да јеванђелисти „не пишу историјска дела (...) него указују на тајну крста“, њихова су „казивања једноставна и кратка, без излива емоција, или описа драматичних душевних стања личности“. Они не пишу, попут књижевника, „с намером да потресу читаоца“, већ је њихов циљ да „истакну сотириолошки карактер тих догађаја и укажу колики је њихов значај за Цркву“ (Каравидопулос 2007, 329).

⁴ У јеванђељима се говори о првосвештеницима а не о првосвештенику, јер су у то време у Јерусалиму биле честе смене на тој истакнутој позицији, пре свега зато што су до ње амбициозни свештеници долазили подмићивањем власти, тако да су све важне одлуке не само у овом случају него и иначе заједно доносили актуелни првосвештеник, бивши првосвештеници и угледни тумачи Торе.

⁵ Христов свечани улазак у Јерусалим на магарету асоцирао је на Захаријину пророчку најаву о

свесни чињенице да су многи њихови сународници поверовали да је дуго очекивани Месија најзад дошао, што је по њиховом мишљењу била заблуда светине која „не познаје Закон“ (Јн. 7, 49), разумљиво је што су настојали да спрече катастрофалне последице по себе и по читав народ евентуалне побуне која нема реалних изгледа на успех, те су стога одлучили да тајно ухапсе Христа (Јн. 11, 48-53). У јеванђељима по Матеју и Марку описан је упечатљив догађај у кући Симона губавог када је нека жена, покајана грешница, излила скупоцен нардов мирис на Исусову главу.⁶ Због тог њеног тобоже неразумног чина негодовали су Христови ученици, штавише чак су и викали на њу, наводећи да се „могаше тај мирис продати за више од триста динара и дати сиромасима“ (Мк. 14, 4-5).⁷ „Не схватајући најдубљу побожност жене-грешнице, ученици су осудили њен поступак, јер су знали да њихов Учитељ не трпи раскош и да изнад свега ставља дела милосрђа и доброчинства.“⁸ Није тешко закључити да само њихово негодовање сведочи о томе да они још увек нису били у стању да сагледају праву природу свог учитеља, да се Он у њиховим очима није суштински разликовао од осталих људи, да су се слепо држали Његовог учења о милосрђу, занемарујући притом Његову божанску личност, несвесни поготово значаја тренутка у коме се одиграо тај наизглед у економском погледу крајње неразумни чин. Христос је морао да заштити ту жену, испуњену љубављу и захвалношћу према свом добротвору, упозоривши их да ће увек имати сиромаше којима могу помагати, али да Њега неће бити, да је она тим чином, „по неком божанском надахнућу“⁹ унапред помазала Његово тело за погреб.¹⁰ Јеванђељиста нас затим уводи у драму која ће уследити: „А Јуда

праведном цару који спасава, који је „кротак и јаше на магарцу, и на магарету, младету магарчину“ (Зах. 9, 9). Није на одмет споменути да је у Палестини у то доба „било мало коња“, да су они употребљавани „готово искључиво у војне сврхе“. Пошто су за путовања коришћени „магарци, муле и камиле“, ући у град на коњу имало би ратну симболику, јер су у мирна времена и владари користили товарне животиње. „Сести на коња, тада је представљало обележје рата, а сести на мулу или магарца – обележје мира“, из чега се може закључити да је „улазак Господа Исуса Христа у Јерусалим на магарцу представљао символ мира“ (Таушев 2006, 230-231).

⁶ Остаје дилема о коме се тачно ради. Иако има оних који ту грешницу поистовећују са Маријом Магдалином, па чак и са Лазаревом сестром Маријом, преовлађујуће је ипак мишљење да треба разликовати непознату грешницу из јеванђеља по Матеју (26, 7) и Марку (14, 3) од Лазареве сестре Марије која је, након што је излила миро на Исусову главу, схватајући да пред собом има оваплоћеног Бога, својом косом обрисала Његове ноге (Јн. 12, 3). Уп. Св. Теофилакт Охридски 2018, 435.

⁷ И у Јеванђељу по Матеју стиче се утисак да су сви Христови ученици негодовали (Мт. 26, 8). Занимљиво је да се управо Јуда, који је намеравао да изда Исуса, наводи у Јеванђељу по Јовану као онај који је негодовао: „Зашто се ово миро не продаде за триста динара и не даде сиромасима?“ Тим речима он глуми бригу за доследно поштовање Учитељевог учења о милосрдном односу према сиромасима, али прави разлог његовог негодовања је заправо други: „А ово не рече што му бјеше стало до сиромаша, него што бјеше лопов, и имаше кесу, и узимаше што се меташе у њу“ (Јн. 12, 5-6). Иако су вероватно сви Христови ученици негодовали због наизглед неразумног чина жене која је излила скупоцен мирис на Исусову главу, „остали то нису изговорили са истом мишљу као Јуда“, који је у том чину, заслепљен страшћу среброљубља, видео пре свега непотребан новчани губитак. Наравно, остаје дилема зашто је Исус поверио управо Јуди да се стара о заједничкој каси, иако је био свестан не само његове страсти среброљубља него и да континуирано поткрада благајну. Можда је Исус благајничку функцију поверио Јуди да би овај имао могућност да иживи своју страст среброљубља, да му временом досади да је поткрада, а можда и због тога да Јуда касније „не би имао никакво оправдање и да не би могао да каже како Христа није предао због среброљубља“, а можда је „чување новца Јуди било поверено зато што је мањи од осталих. Служење око новца мање је од поучавања“ (Св. Теофилакт Охридски 2018, 437).

⁸ Таушев 2006, 258.

⁹ Бл. Теофилакт Охридски 1996, 262.

¹⁰ Ученици нису схватили да је христољубље извор сваке врлине. Будући да све врлине добијају

Искаротски, један од Дванаесторице, отиде првосвештеницима да им га изда. И они чувши обрадоваше се, и обефаше му дати новце; и он тражаше згодно вријеме да га изда“ (Мк. 14, 10-11). Оно што је упадљиво у овом тексту је чињеница да се не наводи мотив Јудине издаје. Тек након што су чули да Јуда има намеру да изда Учитеља, првосвештеници му обећавају новац како би га додатно учврстили у његовој издајничкој намери. Од тог тренутка Јуда је тражио згодно прилику за издају, али шта се тачно збивало у његовој души не знамо, већ можемо само да нагађамо.

Нешто садржајнији је опис у Јеванђељу по Матеју. Након што је завршио проповед о Страшном суду, Христос својим ученицима предочава предстојеће страдање: „Знате да ће кроз два дана бити Пасха, и Син Човјечији биће предан да се разапне“ (Мт. 26, 2). Јеванђелиста пропушта да нам опише реакцију апостола на те Христове речи, али будући да је и раније Христос говорио о томе шта Њега и њих чека – крст (Лк. 9, 22-23), можемо претпоставити како су се осећали. У наставку текста на сличан начин као и код Марка описује се оно што се одиграло у кући Симона губавог, као и да је Јуда отишао првосвештеницима. Међутим, овде се, за разлику од Јеванђеља по Марку, наводи мотив издаје. То је Јудино среброљубље. Јуда наиме пита првосвештенике: „Шта ћете ми дати и ја ћу вам га издати?“ Пошто му они „положише тридесет сребреника“, Јуда је чекао „згодно вријеме да га изда“ (Мт. 26, 15-16).¹¹

Јеванђелиста Лука као кључни разлог издаје не наводи среброљубље, већ то што је Јуда допустио да нечастиви уђе у њега: „А сатана уђе у Јуду, званог Искариотски, који беше из броја Дванаесторице. И он отишавши договори се са првосвештеницима и књижевницима и војводама како ће им га издати. А они се обрадоваше, и уговорише да му даду новаца“ (Лк. 22, 3-5). Дакле, и Лука попут Марка наводи да је Јуди новац обећан тек пошто је чврсто одлучио да изда Христа и отишао с тим предлогом код првосвештеника и јеврејских старешина. Но за разлику од Марка који не наводи разлог, Лука каже да је издаја плод демонске обузетости. Интерпретатори Јеванђеља по Марку могли би да се сложе са Луком, јер ако је повод за готово сваки грех наговор нечистих сила, тешко би се могло очекивати да је неко на помисао о таквом чину издаје могао доћи без демонске

„своју божанску вредност од Њега и Њиме“, следи да су без Христа све врлине „само мршаве моралне схеме, бесплодни принципи, мртви категорички императиви“. Осврћући се на ову новозаветну епизоду, ава Јустин тврди: „Све учињено Исусу, и ради Исуса као Бога и Спаситеља, добија вечни значај, и силу, и смисао. Ништа не треба претпоставити Исусу у овом свету.“ Протест ученика против овог наводно економски неразумног чина и данас настављају сви они „који желе да економски проблем реше без Христа, мимо Христа, па чак и против Христа“. Указавши да је „богољубље извор човекољубља“, ава Јустин подсећа да све што је „учињено из љубави према Њему, и ради Њега, учињено је човеку, сваком човеку уопште, па и сваком сиромашу“. Укор ученика био је непримерен како у односу на Учитеља тако и у односу на покајану жену грешницу, јер вечна судбина њене душе „зависила је од њене љубави према Спаситељу, на чију главу она излива скупоцено миро“ (Јустин Ћелијски 2000, 522-523).

¹¹ За разлику од већине интерпретатора који сматрају да је том приликом Јуда узео од првосвештеника новац, Св. Теофилакт сматра су се том приликом првосвештеници и Јуда само договорили о износу. Уп. Бл. Теофилакт Охридски 1996, 263-264. Ако је Св. Теофилакт у праву, то би значило да су јеванђелисти пропустили да нас извести о томе када је Јуда добио обећани новац. Намеће се питање када је Јуда наплатио издају: да ли непосредно након што је Исус ухапшен или касније? Но, чак и ако је Св. Теофилакт у праву, одговор на то питање заправо и није превише важан. Ава Јустин сматра да је Сатана морао „позајмити Јуди сву своју логику, да би могао издати Христа Бога и продати Га за тридесет сребреника“. Најгоре је што Јуда, по мишљењу аве Јустина, „није лакокомислено и тренутно пао у свој богоиздајнички грех, већ се припремао рационално, разумски, логички. Он са планом одлази главарима свештеничким, погађа се са њима. После тога, нема у њега ни трунке двоумљења“ (Јустин Ћелијски 2000, 525).

сугестије. Не ради се ипак о обичном наштаптавању и наговарању, него о Јудиној демонској обузетости. А демон је могао да уђе у њега само због неког његовог великог греха. Којег, не каже се изричито.

Опис Јудиног мотива у Јеванђељу по Јовану сличан је Лукином, али је још разрађенији. Јеванђелиста нас уводи у атмосферу Великог четвртка: „И када би вечера, пошто ђаво већ бјеше метнуо у срце Јуди Симонову Искаротском да га изда“ (Јн. 13, 2). На основу ових речи да се закључити да је ђаво пре Тајне вечере успео да својим лукавим смицалицама, познајући Јудин психолошки профил, наговори овог ученика да се сагласи са издајом. Но још увек није било сасвим сигурно да ће Јуда заиста своју намеру спровести у дело. Чини нам се да су необичан чин прања ногу ученицима, што приличи ономе који је у подређеном положају, као и Христова најава да ће га један од њих издати, могли да наведу Јуду на покајање,¹² те истисне ту подлу замисао из његовог срца, тим пре што се Исус узбудио духом док је о тиме говорио. Запрепашћени оним што је речено, ученици се „згледаху међу собом, и бежаху у недоумици о коме говори“ (Јн. 13, 22). Они су већ толико тога претурили преко главе током претходне три и по године, остали су привржени Исусу и онда када су га многи следбеници напустили, не могавши да издрже Његову тврду беседу (Јн. 6, 60 и 66), те им се повремено чак чинило да су нераздвојни у својој непоколебиивој оданости Учителу, да сви они заправо као једно тело дишу једним дахом, да следе исти пут и имају исту мисао. Исусове речи, као гром из ведра неба, уздрмале су њихово самопоуздање, као и сигурност припадања присној заједници истомишљеника. У Јеванђељу по Матеју се каже да ученици, „ожалостивши се веома“, стадоше да се испитују, те редом постављаху Исусу исто питање: „Да нисам ја, Господе?“ (Мт. 26, 22).¹³

¹² Неочекиваним чином прања ногу својим ученицима Господ је хтео да им пружи пример смирења, понашања крајње супротног демонској гордости, као и да их поучи да живот треба да посвете служењу другима. Осећајући да је недостојан да му Исус опере ноге, Петар се успротивио Његовој намери, но када је чуо одговор: „Ако те не оперем, немаш удјела са мном“, сходно свом темпераменту затражио је од Господа да му опере не само ноге него и руке и главу. Док руке симболизују човекову делатну моћ, а глава умну и созерцатељну моћ душе, ноге осим слеђења Учителја вероватно симболизују и човеков додир са прљавштином земље, те је требало спрати са ученика све оно што их везује за грубу и приземну материјалну сферу. На то је уследио Исусов одговор: „Окупани нема потребе шта да пере осим ногу, јер је сав чист; и ви сте чисти, али не сви. Јер знађаше издајника својега, зато рече: Нисте сви чисти“ (Јн. 13, 8-11). Из текста се види да Петар није био први коме је Исус опрао ноге, да је њему пришао тек након што је претходно опрао ноге неколицини ученика. Св. Теофилакт претпоставља да је „први којем је Господ опрао ноге био управо издајник“ Јуда (Св. Теофилакт Охридски 2018, 453), што звучи прилично прихватљиво, јер је Јуда очито имао високо мишљење о себи, будући да му је поверена одговорна функција благајника, па није сматрао да је недостојан такве пажње. Јудин пример прихватања тог неочекиваног чина следило је, али не због сујете, већ због послушности Учителу, још неколико ученика. Изненађује што Јуду савест није навела на покајање током Исусовог прања његових ногу, а поготово након Учителјеве опаске да нису сви чисти, јер морао је бити свестан да је Исус прозрео његову издајничку намеру, која му се онедавно угнездила у срцу, да је сагледао сву духовну нечистоту његове грешне душе.

¹³ Слично пише и јеванђелиста Марко: „А они се стадоше жалостити и говорити му један за другим: Да нисам ја? И други: Да нисам ја?“ (Мк. 14, 19). Исто питање понављали су сви ученици па га је Исусу поставио и Јуда Искаротски, свестан да је Учителу позната његова издајничка намера, али је то био једини начин да остали ученици не схвате о коме Исус говори. На његово питање: „Да нисам ја, Учителу?“ уследило је одговор: „Ти каза!“ (Мт. 26, 25). Св. Теофилакт сматра да тим речима Исус „јавно изобличава“ Јуду, да би постиђен одустао од своје издајничке намере, али да се он, „будући бестидан“ није покајао (Бл. Теофилакт Охридски 1996, 266). Ипак, нама се чини да Исус није желео да разобличи Јуду пред свима, него му је само ставио до знања да га је прозрео, остављајући му могућност да се покаје и одустане од издаје. Да је Јуда јавно разобличен, вероватно би остали ученици бурно реаговали и спречили га да почини издају. Они нису схватили Христове речи, а

Сáмо то преиспитивање сведочи да су били свесни слабости свог карактера, да су чак страховали од тога да се у њима можда несвесно зачела таква срамна намера. Изгледа да су, после преиспитивања, не откривши у себи ништа издајничко, покушали да, пажљиво посматрајући једни друге, одгонетну на основу изгледа лица и понашања својих другова о коме се ради. Пошто им то очито није успело, Симон Петар даде знак љубљеном Христовом ученику Јовану, који „бјеше наслоњен на наручје Исусово“, да га упита о коме говори. „Исус одговори: Онај коме ја умочивши залогај дам. И умочивши залогај, даде Јуди Симоновом Искаротском“ (Јн. 22-26).¹⁴ Није сасвим јасно ни шта се тачно подразумева под залогајем, мада преовладава уверење да је то хлеб, ни у шта је Исус умочио залогај. Можда је залогај заиста умочен у „сос од урми и смокава“,¹⁵ али склонији смо претпоставци да је Исус том приликом хлеб умочио у вино и пружио га Јуди.¹⁶ Подсетивши да је код Јевреја био обичај да глава породице понекад дели „такве залогаје као знак своје нарочите благонаклоности“, архиепископ Аверкије сматра да је тим чином Исус „још једном хтео да код Јуде пробуди осећај покајања“.¹⁷ На основу реченог могло би се закључити да је Исус свима јасно предочио на кога мисли, међутим из даљег текста се види да ученици то ипак нису схватили. Како то објаснити? Једно од могућих тумачења је оно које нуди архиепископ Аверкије. Он сматра да је Исус прошапутао ту реченицу те одговор на питање нико није могао чути осим љубљеног Христовог ученика Јована, који пак „није претпостављао да ће се издајство десити исте ноћи“ па стога о томе никоме ништа није рекао.¹⁸ Чини нам се да је та претпоставка неоснована, јер из текста се не може закључити да је и сáм Јован схватио да је Јуда издајник. Нама се чини да је много прихватљивије разлог неразумевања ко је издајник потражити у претпоставци да је Исус, након што је најпре Јуди пружио умочени залогај, на исти начин наставио са умакањем залогаја и дељењем редом осталим ученицима. Наиме, пошто је током Тајне вечере установљена света тајна Евхаристије, склони смо да претпоставимо да је умочени залогај представљао причешће, а осим Јуде вероватно је на исти начин Исус причестио редом и остале своје ученике.

Пре него што наставимо са тумачењем ове упечатљиве епизоде на основу Јеванђеља по Јовану, није на одмет подсетити да не постоји сагласност међу интерпретаторима о томе када се тачно одиграла Тајна вечера, на сам дан јеврејске Пасхе или дан

Јуда је остао тврдокоран у својој намери.

¹⁴ У Јеванђељу по Матеју Исус на питање о томе ко је издајник каже: „Који умочи са мном руку у здјелу тај ће ме издати“ (Мт. 26, 23). Слично гласе његове речи у Јеванђељу по Марку: „Један од Дванаесторице који умочи са мном у здјелу“ (Мк. 14, 20), али на основу тога се није могло закључити ко је издајник, будући да су током вечере сви ученици умаkali хлеб у зделу.

¹⁵ Таушев 2006, 265.

¹⁶ Св. Јефрем Сиријски сматра да је Исус Јуди дао „хлеб намочен у воду, јер је био недостојан оног хлеба који је заједно са вином поделио апостолима. Није доликовало да онај, који Га је предао смрти, посредством хлеба у себе прими Онога, Који спасава од смрти“ (Св. Јефрем Сиријски 2016, 191).

¹⁷ Таушев 2006, 265. „Господ је Јуди залогај дао да би се овај подсетио заједнице у трпези и хлебу и одустао од издаје“ (Св. Теофилакт Охридски 2018, 461).

¹⁸ Таушев 2006, 265-266. Ава Јустин такође сматра да је Исус једино љубљеном ученику открио „тајну о богоиздајнику“, али да је то учинио „тако неприметно, да нико од осталих ученика није сазнао да је то Јуда“ (Јустин Ћелијски 2001, 151). Слично мисли и Св. Теофилакт Охридски. Он пише: „Очигледно да је Господ ово рекао тихо и само Јовану, пошто нико од присутних није чуо. При том је Јован, наслонивши се на Исусово наручје, могао да Га пита врло тихо, тако да издајник није био обзнањен. Да није било тако, Петар би можда дограбио мач и погубио га“. За разлику од архиепископа Аверкија који мисли да је Јован разумео Исусову поруку, али је није саопштио другима, Св. Теофилакт сматра да апостол Јован није препознао издајника, „јер није очекивао да је ученик способан за такво безакоње“ (Св. Теофилакт Охридски 2018, 461).

раније, као и да ли се Јуда том приликом причестио или није. На основу синоптичких јеванђеља стиче се „утисак да се последња Христова вечера са ученицима одржава истовремено када и јудејска и да се распињање подудара са даном пасхалног празника“, док на основу Јеванђеља по Јовану следи „да је јудејска пасха падала у дан после распињања, то јест да је распињање пало у дан уочи јудејске пасхе, значи у време клања јагањаца у Храму“. Управо док су у Храму клани јагањци ради опроштаја појединачних грехова, на крсту је проливена крв Јагњета Божијег, Христа, за опроштење грехова читавог света. „Православно литургијско и теолошко предање заступа хронологију вечере према јеванђелисту Јовану, то јест да се вечера одиграла уочи јудејске пасхе, због чега, уосталом, православна Црква при вршењу свете тајне Божанствене Евхаристије користи квасни хлеб“, а на православним иконама „које изображавају Тајну вечеру нема јагњета на трпези“. ¹⁹ За разлику од оних који сматрају да Јуда није био достојан да присуствује установљењу свете тајне Евхаристије, па се самим тим није причестио на Тајној вечери, ²⁰ на основу брижљиво размотрених аргумената Каравидопулос закључује да је Јуда напустио Исуса или после вечере или током вечере, дакле да се причестио. ²¹

После овог кратког екскурса, наставимо даље са тумачењем поменуте епизоде. Јеванђелист Јован каже да је након залогоја који је Јуди пружио Исус, а који је овај без имало гриже савести прихватио, у Јуду ушао Сатана. Док је Сатана „помоћу страсти среброљубља раније нападао Јуду споља, сада је у потпуности њиме овладао“, ²² наставивши се у њему. Ученици нису разумели Христове речи упућене Јуди: „Што чиниш, чини брже“ (Јн. 13, 27), мислећи да је Исус наложио Јуди да обави неки посао, рецимо да као благајник купи оно што им је потребно за предстојећи празник, или да удели „штогод сиромасима“ (Јн. 13, 29). Но Јуда, кога је након залогоја у целости запосео Сатана, с лакоћом је разумео те речи. Хладнокрвно напустивши осветљену просторију, ступио је у таму, исту онакву какво је било његово духовно стање, и одлучно приступио извршењу свог бестидног наума. Важно је запазити да Сатана, који је раније само споља усађивао у Јудину душу помисао о издаји, наводећи му вероватно некакаве софистичке разлоге који би оправдали тај срамни чин, тек након Јудиног недостојног причешћивања „уђе у њега“ (Јн. 13, 27). ²³ Ако нам на основу Јеванђеља по Луки није било познато шта је то што је омогућило Сатани да уђе у Јуду, који је наизглед по много чему био сличан осталим ученицима, јер је и он исцељивао болесне и изгонио демоне, штавише чак именом Господњим васкрсавао мртве, сада се може закључити да је то грех причешћивања

¹⁹ Каравидопулос 2007, 350.

²⁰ Таушев 2006, 266.

²¹ И ава Јустин залогој који Исус даје Јуди тумачи као причешће. Уп. Јустин Ћелијски 1999 а, 366.

²² Св. Теофилакт Охридски 2018, 461.

²³ По Св. Јустину Ћелијском, по примљеном залогоју „сав Сатана“ уђе у Јуду. Ава Јустин истиче да је Јуда „сву душу отворио Сатани и пустио га да уђе у њу“ управо онда „када је Спаситељ љубави последњи пут покушао да га спасе“. Да би Јуда починио највећи могући грех богоиздаје, било је неопходно „да сав Сатана буде у човеку, дела у њему, претвори његово биће у радионицу греха и зла“. Иако се Јуда „слободно и смело“ определио да служи ђаволу (Јустин Ћелијски 2001, 151), такав кобни избор свакако није био неизбежан, јер је био у прилици да се покаје и скрушено обрати Учитељу за помоћ. О бездану слободе, која подразумева и могућност свесног одређивања за зло, Св. Јустин Ћелијски каже: „Бескрајна је слобода човекова, те се може одредити за зло, за вечно зло чак и онда када је човек са свих страна опкољен вечним божанским добром, када га оно својим чари-ма вуче и мами“ (Јустин Ћелијски 2000, стр. 534). Какво је било душевно стање запоседнутог Јуде можемо наслутити из речи аве Јустина: „Сигурно се никад ниједан човек није осећао толико слободан у греху и злу као Јуда када је у њега ушао Сатана“ (Јустин Ћелијски 2001, 151-152).

непокајане особе,²⁴ особе чија је душа била крајње заплана због намере да изда Богочовека. Господу, који поштује слободу сваког човека, који је, упркос томе што је био свестан његове издајничке намере, остављао могућност да се Јуда ипак предомисли, након што је овај дефинитивно одлучио да изда Учитеља и по причести био у потпуности обузет Сатаном, није преостало ништа друго до да му каже да своју одлуку што пре спроведе у дело.

О начину на који је Јуда указао слугама јеврејских старешина на Исуса слажу се јеванђеља по Матеју и Марку – издају је учинио пољубивши учитеља (Мт. 26, 49; Мк. 14, 45),²⁵ док код Луке није сасвим јасно да ли је он заиста пољубио Исуса или је само имао ту намеру. Јуда, који иђаше пред народом, „приближи се Исусу да га пољуби. Јер им бејаше дао овакав знак: кога пољубим, тај је!“ На то му Исус рече: „Јудо, зар цјеливом издајеш Сина Човјечијега?“ (Лк. 22, 47-48). Једино Јеванђеље по Јовану не говори о пољупцу као начину препознавања Исуса, мада није искључено да је тај начин претходно договорен, можда чак и реализован. Додуше, на основу текста чини се да Јуда није стигао да пољуби Учитеља, јер је Исус, да би сачувао Своје ученике, преузео иницијативу. Као што је познато, у овом јеванђељу се каже да Јуда, знајући да се Исус често налази у Гетсиманском врту, „узе чету, и слуге од првосвештеника и фарисеја, и дође онамо са буктињама и свјетилкама и оружјем“ (Јн. 18, 3). За разлику од синоптичких јеванђеља, овде је наведено да су у Исусовом хапшењу, осим слугу првосвештеника, учествовали и римски војници. Штавише, неки сматрају да их је био поприличан број. Пошто се само у Јеванђељу по Јовану експлицитно говори о томе да су војници и слуге дошли са буктињама и светилкама, било је довољно осветљења да препознају Исуса па можда и није био неопходан Јудин пољубац.²⁶ Исус не чека да Јуда укаже на Њега, већ излази пред оне који су дошли да га ухапсе, питајући их: „Кога тражите? Одговорише му: Исуса Назарећанина. Исус им рече: Ја сам. А с њима стајаше и Јуда, издајник његов“ (Јн. 18, 4-5).

У Јеванђељу по Матеју се каже да Исус, иако је имао могућност да измоли од Оца „више од дванаест легиона анђела“ да га заштите (Мт. 26, 53), ипак то не чини, свестан да је Његово предстојеће страдање неопходно зарад спасења света. Штавише, зауставља Свог темпераментног ученика, Петра, који је у намери да га одбрани одсекао уху првосвештениковом слуги.²⁷ Уосталом, нема сумње да је Богочовек био толико моћан да

²⁴ Подсетимо се опомињућих речи апостола Павла онима који се недостојно причешћују: „Јер који недостојно једе и пије, суд себи једе и пије, не разликујући тијела Господњег. Зато су међу вама многи слаби и болесни, и доста их умире“ (1. Кор. 11, 29).

²⁵ Издајникова бестидност и безосећајност испољила се и у самом чину указивања на Исуса, јер је он можда помишљао „да Господа превари пољупцем, не би ли он поверовао да му је Јуда пријатељ“ (Св. Теофилакт Охридски 2004 а, 205). Свестан срамног начина издаје, као и оног што следи, „кротки Господ с бескрајном тугом и сетном љубављу“ (Јустин Ђелијски 2000, 535) обратио се Јуди речима: „Пријатељу, на то ли си дошао?“ (Мт. 26, 50), допустивши притом чак и да га овај пољуби. Сам начин Христовог обраћања Јуди показује не само остваривања древног пророчанства да ће на Господа подићи пету управо онај који је јео хлеб Његов (Пс. 40, 10), који му је био веома близак, него и да Христос чак и у највећем непријатељу види пријатеља, да је Јуди оставио могућност покајања чак и након срамног чина издаје. Додуше, Св. Јефрем Сиријски сматра да је приликом издајничког пољупца из Јуде ишчилио сваки траг некадашње благодати, да се она вратила свом извору: „Извукао је из њега дах који му је удахнуо. Није желео да грабљиви вук и даље остане међу Његовим овцама, јер је говорио: Узеше му се и оно што има (Мт. 13; 12)“ (Св. Јефрем Сиријски 2016, 201).

²⁶ За разлику од римских војника који нису познавали Исуса, првосвештеничким слугама Он је био и те како познат, јер је јавно проповедао не само по Галилеји него и у Јудеји. Уп. Јн. 7, 45-46.

²⁷ Јеванђелист Лука каже да је Исус чак и том приликом, као и толико пута раније, још једном испољио Своје велико милосрђе, јер је зацелио одсечено десно ухо првосвештениковом слуги Малху (Лк. 22, 51; Јн. 18, 10). Одсецање десног уха првосвештениковог слуге није се десило

је могао и сâм да се одбрани да је хтео. Наиме, од саме сиљине Његове речи „Ја сам“, они који су хтели да га ухапсе „одступише назад и падаше на земљу“ (Јн. 18, 6).²⁸

О ономе шта се догодило с Јудом након издаје говори се само у Јеванђељу по Матеју. Јуда, видевши сутра ујутро да су народне старешине осудиле Христа, „раскаја се, и врати тридесет сребреника првосвештеницима и старјешинама“. На његове речи: Сагријеших што издадох крв невину“, уследио је хладан, подругљив одговор: „Шта ми маримо за то? Ти ћеш видјети“ (Мт. 27, 3-4).²⁹ Ако је нечастиви пре учињеног греха наговарао Јуду на издају, убеђујући га да је Бог милостив па ће опростити, сада му је вероватно предочавао да је Бог строг и праведан те да нема више никакве могућности да се почињена издаја исправи.³⁰ Као што се из самог чина издаје намеће закључак да Јуда није сагледао божанску димензију Исусове личности, иначе је тешко претпоставити да би га издао да је у њему сагледао Бога,³¹ тако ни у тренуцима кајања због почињене издаје

случајно, него као знак јудејске непослушности, знак да су тадашњи првосвештеници „изгубили способност исправног [досл. 'десног'] слушања“ (Св. Теофилакт Охридски 2018, 233). „Васпостављање, тј. исцељивање уха, указује на будуће васпостављање разборитости Јевреја, које су сада лишени“ (Св. Теофилакт Охридски 2018, 506).

²⁸ Занимљиво је да их Исус два пута пита кога траже. Други пут им одговара: „Рекох вам да сам ја. Ако, дакле, мене тражите, пустите ове нека иду“ (Јн. 18, 8). Свестан онога што следи, а и да би сачувао оне који ће, када буду испуњени Духом Светим, проширити Његово учење широм света, Исус је сачувао присебност. Могло би се чак рећи да су Његове речи „Ја сам“ суштински повезане са онима „Ја јесам“ (Јн. 13, 19), које указују на Христову божанску природу. Ако се присетимо да је на питање Богу праоца Авраама, Исака и Јакова о томе како се зове, Мојсије добио одговор: „Ја сам онај што јест“ (2. Мојс. 3, 14), не чуди што грешни људи нису били у стању да се одрже на ногама у присуству Богочовека. Као одговор на питање каква је то сила у речима „ја сам“, од које су римски војници и првосвештеничке слуге попадали на земљу, Св. Јустин Ћелијски наводи да „те две Исусове речи увек стоје испред треће речи, коју Исус по кротости својој није хтео изговорити. Та трећа реч јесте: Бог. Да: 'ја сам – Бог'“ (Јустин Ћелијски 2001, 207). Подсетимо да ни тројица Исусових најнапреднијих ученика нису била у стању да на Тавору издрже нити Очев глас нити интензивно зрачење Христове нетварне светлости, те „падоше ничице и уплашише се веома“ (Мт. 17, 5-6). Но да би се испунио божански домострој спасења, Исус допушта да буде свезан и одведен Кајафи.

²⁹ Сам овај одговор сведочи о грубом непоштовању јеврејске судске праксе. У жељи да што пре елиминишу Исуса, чланови Синедриона су се одлучили да суђење започну ноћу, иако је то против правила. Осим тога, заседања се „нису смела одржавати у дан уочи суботе или празника“, а смртна пресуда није смела бити изречена истог дана (Јевреји су дан рачунали од заласка до заласка сунца). Да би се заштитила права оптуженог, јеврејско право је предвиђало да они који су за смртну пресуду проведу читаву ноћ у преиспитивању своје одлуке, а и када би смртна пресуда постала правоснажна и јавно објављена, још увек је постојала могућност, све до самог њеног извршења, „да било ко, укључујући и осуђеног, каже још нешто у прилог ослобођењу. Судије су биле дужне да се врате у судницу и саслушају исказ уколико има било какве основе у њему, колико год пута то било затражено“. Дакле, сходно реченом, била је дужност чланова Синедриона „да се врате у судницу и саслушају све што је Јуда имао да каже у Исусову одбрану, а затим да понове гласање“ (Степановић 2008, 51-52 и 73-75). Мржња јеврејских старешина према Исусу била је толико велика да су свесно прекршили правне норме.

³⁰ О демонској тактици Лествичник каже: „Пре него што паднемо у грех, демони нам говоре да је Бог човекољубив. А пошто паднемо у грех, они га представљају престрогим“ (Св. Јован Лествичник 2008, 67).

³¹ Ако је ава Јустин заиста у праву када тврди да је Јуда „јасно знао да пред собом у Исусу има Бога“, онда је његова издаја још много, много страшнија, неупоредиво ужаснија. По Св. Јустину Ћелијском, „ужас и страхога Јудиног богоиздајства“ је у томе што он „свесно, логички, дијалектички оправдано издаје Бога, убија Бога“ (Јустин Ћелијски 2000, 541). Ава Јустин претпоставља да је у „мрачној души Јудиној“ одјекивало „луциферско питање“: „Зашто он Бог, а не ја?“ Он је попут Сатане одбацио Бога због гордости. „Нека не буде Бога, нека будем само ја – слави Јуда! – тутњала

није увиђао Његово безгранично милосрђе, спремност да искреном покајнику опрости чак и најтежи грех. За разлику од Петра који се трипут одрекао Христа, али се због тога искрено покајао, поуздајући се у бескрајно милосрђе и праштање свог учитеља, Јудино кајање због издаје удружило се са очајањем, са осећањем безизлаза.³² Будући да Матеј као мотив Јудине издаје наводи среброљубље, логично је што издајник осећа да је тај новац не само прљав него и проклет. То изгледа осећају и народне старешине и првосвештеници, те не желе да га узму у руке. Желећи да се ослободи тих сребрењака, болног сведочанства своје издаје, а суочен са одбијањем првосвештеника да их приме назад, те тако на симболичан начин делимично преузму грех на себе, Јуда га баца пред њихове ноге. „И бацивши сребренике у храму, изиђе, и отиде те се објеси“ (Мт. 27, 3-5).³³ Упркос своје злобе, првосвештеници су и сами увидели да је тај новац „дијена за крв“ па стога, не желевши да њиме оскрнавe храмовну благајну, за њега купише „лончареву њиву за гробље странцима“ (Мт. 27, 6-7), за оне које нема ко да сахрани.³⁴ О тежини Јудиног греха сведочи и оно што се збило с њим након самоубиства. Петар о обешеном издајнику извештава: „Он, дакле, стече њиву од плате неправедне, и стрмоглавивши се пуче по сриједи, и просу се сва утроба његова“ (Д. ап. 1, 18). Нечастивом није било довољно што је Јуду подстакао на издају Богочовека, него га је такође навео да тај највећи могући грех допуни смртним грехом самоубиства. По Св. Јефрему Сиријском, он је, сходно својој злонамерној природи, „Јуду подржавао док је стављао омчу“.³⁵ У Јудином краткотрајном уздицању изнад тла, након чега је следил суноврат, узрокован пуцањем ужета којим се обесио, можемо сагледати симболичну поруку. Свако ослањање на Сатану је погубно по човека, јер након узношења на малу световну висину неизбежно следи пад у бездан. Наиме, демонске нити које неког уздижу изнад земље ће се под тежином греха оног ко се приклонио Сатани сигурно покидати. Тај Јудин пад са висине у извесном смислу одговара Луциферовом паду са небеса. Грех гордости је некада највишег анђела, који је пребивао у Божијој близини, сурвао у понор пакла, а то се такође збило и са овим некадашњим блиским Христовим учеником, који је имао ретку привилегију да буде у близини Богочо-

је као хука многих громава ова сатанска свежеља по свим урвинама Јудиног осатањеног сазнања“ (Јустин Ђелијски 2018, 206-207).

³² Јуда је у тој мери био опседнут демонском силом, „да и кад хоће да се каје, не успева, јер је све прожето и залуђено злом: и савест, и ум, и срце, и воља. У свом кајању Јуда се не обраћа Богу, већ себи. У томе је центар и срж Јудине трагедије“ (Јустин Ђелијски 2000, 541). „Кајати се пред собом, то и није покајање, јер човек није у стању да себе ослободи од греха, да себи опрости грех“, примећује ава Јустин, додавши да истинско покајање подразумева – „кајати се пред Богом“ (Исто, 542).

³³ Уместо што је, у очајању због неиздрживе свести о свом греху, сребрењаке бацио „пред првосвештенике“, за Јуду је спасоносно решење било да се, скрушено, у дубоком покајању, „баци пред Господа Исуса Христа и замоли Га за опроштај свог греха, који би му тада свакако био опроштен“ (Таушев 2006, 291).

³⁴ И сама цена за коју је издан, тридесет сребрењака, сведочи о томе да је Исус крајње потцењен. Јудејски првосвештеници и старешине су одредили тако низак износ, како би га и на тај начин омаловажили. Наиме, цена од тридесет сикала био је износ који се плаћа као оштета господару чијег је роба убо нечији во (2. Мојс. 21, 32). Пророк Захарија је иначе предсказао оно што ће се десити (Зах. 11, 12-13). „Смисао овог места из књиге пророка Захарије је следећи: Бог је поставио пророка да, као представник Врховног Пастира Бога, напаса овце дома Израилјева. Јудејци нису марили за поруку, то јест нису марили за Самог Бога. Да би очигледно показао Јудејцима колико мало они цене бригу пророка за њих, а сходно томе и бригу Самог Бога, Бог заповеда пророку да пита какву ће му плату дати за његов пастирски рад? Одредили су му цену слуге – тридесет сребрењака, дакле, то што се пророк труди за њих, а самим тим и Бог, они цене тако мало, као труд слуге“ (Таушев 2006, 292).

³⁵ Св. Јефрем Сиријски 2016, 205.

века, да слуша Његове поуке, да га греје љубав Учитеља.³⁶ Из текста не можемо да закључимо ништа о месту где се Јуда обесио. Сигурно је то било неко усамљено место, негде изван града или можда у некој затвореној просторији. Јудина нечиста утроба расула се приликом пада, а пошто је место његовог самоубиства било скровито, вероватно се за његов чин самоубиства сазнало на основу несносног смрада труљења и распадања леша.³⁷

Упркос томе што из Јеванђеља по Матеју и Дела апостолских следи да се Јуда обесио, као и да се његово тело распукло приликом пада, има оних који сматрају да је Јуда Искаротски преживео покушај самоубиства. Св. Теофилакт Охридски, ослањајући се како на текст Папијеве изгубљене књиге *Тумачење речи Господњих* тако и на мишљење појединих својих савременика, износи крајње неуверљиву верзију оног што се збило са Јудом након издаје Христа: „Неки кажу да је Јуда, будући среброљубив, мислио да ће му поћи за руком да добије сребренике издајом Христа, и да Христос неће бити убијен, већ да ће успети да побегне од Јевреја, као што је чинио у многим приликама. Али, када је Јуда видео да је Исус оптужен и осуђен на смрт, расказао се, јер је све испало онако како није очекивао“. По мишљењу неименованих тумача, изгледа да Јуда није изгубио присебност, да није пао у очајање, већ је напротив смислио лукав план. Наиме, Јуда се наводно „обесио како би стигао у ад пре Исуса и тамо Га умوليو за своје спасење“. Међутим, када је Јуда, у намери да спроведе план у дело, „ставио омчу око свог врата и обесио се, дрво се савило, те је остао у животу“.³⁸ Св. Теофилакт нам преноси и Папијеву верзију, по којој за Јудино преживљавање покушаја вешања није заслужно дрво које се савило, већ неки неименовани људи. По Папију, „Јуда није умро на конопцу него је живео после тога пошто су га скинули одатле пре него што се удавио“.³⁹ Да се заиста десило то што Папије каже, Јуда је морао да покуша да изврши самоубиство вешањем на неком месту где има људи у близини, што је мало вероватно. Иако нам се чини да је логичније тумачење да је приликом копрцања обешеног пукао конопца, те се Јуда стрмоглавио са велике висине, услед чега се његова утроба распала ударивши о оштро камење, охридски архиепископ је подлегао тумачењима Папија и појединих својих савременика да је Јуда преживео покушај самоубиства. Размишљајући шта би могао бити разлог неуспелог покушаја самоубиства, који је осујетио Јудин лукав план, Св. Теофилакт наводи: „Бог је желео да га остави у животу ради покајања или да би га јавно изобличио и посрамио.“⁴⁰ Уколико је заиста преживео, нема сумње да би се видљиви жиг издаје, као упозорење свима, морао утиснути на Јуди. Папије тврди да се Божија казна читовала на Јудином телу, које је „у тој мери било надувено да није могао да прође ни онуда, куда су пролазила кола и не само да није могао да прође он него ни његова глава“. Иако је тешко поверовати да му се тело толико надуло, поготово не глава, настављамо са навођењем Папијевог текста: „Кажу да су његови капци толико натекли да уопште није могао да види светлост и да његове очи нису могле да виде чак ни уз помоћ лекарског увеличавајућег стакла, толико су дубоко биле упале у односу на спољашњу површину.“ Јадно здравствено и морално стање у коме је животарио Јуда окончано је тиме што је он, по Папију, после „великих мука и болова

³⁶ Иако морални и духовни квалитет окружења несумњиво имају утицај на нечије духовно стање, примери Јуде који је пребивао уз Христа и Лота који је живео у Содому, показују да је за спасење пресудније смирење и добро духовно настројење од средине у којој неко живи. Уп. Пајсије Светогорац 2004, 99-100.

³⁷ Св. Јефрем каже да се прича да је Јуда закључао врата на просторији где је извршио самоубиство. „Док је он трулио и док се његова утроба распадала, нико није могао да отвори врата на кући и да види онога унутра“ (Св. Јефрем Сиријски 2016, 205).

³⁸ Бл. Теофилакт Охридски 1996, 280.

³⁹ Св. Теофилакт Охридски 2004 б, 25-26.

⁴⁰ Бл. Теофилакт Охридски 1996, 280.

(...) умро у својој њиви“. Уколико би заиста била тачна Папијева верзија да Јуда није умро вешањем, већ да су га у последњи час спасили, чини се уверљивим да је био подвргнут ужасној Божијој казни, као и да се вековима осећао неподношљив смрад његовог греха на месту где је умро и где је сахрањен. „Та њива је све до данас остала празна и ненастањена и све до данас нико не може да прође тим местом а да руком не зачепи ноздрве, таква је смрад који се шири од његовог тела и од земље“;⁴¹ јер она није у стању да апсорбује смрад тог највећег грешника. Но оно што је за Јуду најгоре свакако је страшна вечна казна којој је изложен. Наиме, његова душа се обрела у најужаснијем пределу пакла, резервисаном за највеће грешнике. Мада се у Новом завету не говори о оностраној Јудиној судбини, није тешко закључити да се, због највећег могућег греха који је неко могао починити, он налази у најдубљем понору пакла, изложен најтежим мукама.⁴²

II

Упркос томе што је као мотив Јудине издаје наведено среброљубље (Мт. 26, 15),⁴³ што јеванђелист Јован за Јуду каже да је био лопов, јер потајно узимаше из кесе, која му је поверена, оно „што се у њу меташе“ (Јн. 12, 6) – новац којим су Христове присталице помагале Његову мисију, читаоцима Светог писма често се чинило да то не може бити кључан разлог издаје, да мора да се иза свега тога крије неки други, дубљи мотив. Уосталом, када му је већ поверен новац на чување, зар није било једноставније побећи са тим новцем него издати Исуса за релативно мали износ?⁴⁴ Уместо наводно баналног мотива среброљубља, неким од религиолога чини се уверљивијим да је Јуда припадао сикарима, најекстремнијој грани зилотског покрета,⁴⁵ те је у узаврелој „атмосфери национално-месијанских очекивања тог времена“ наду полагао у Исуса као политичког месију који ће ослободити јеврејски народ од римске окупације. Но када се уверио да је Исусово месијанство заправо универзалног, духовног карактера, да од очекиване побуне и успостављања независне јеврејске државе нема ништа, он се разочарао у Њега. И као што често, услед изневјерених очекивања, велика љубав прераста у своју супрот-

⁴¹ Св. Теофилакт Охридски 2004 б, 26.

⁴² У складу са предањем, Данте Јуду смешта у најужи, последњи појас деветог круга пакла. „Тај који највећу казну мора да плати“ је Јуда Искариотски. Он „главу има у устима“ Луцифера, „а ногама напољу млати“ (Данте 2011, 222-223). Неки пак изнесе претпоставке о детаљном седмичном распореду његових мука. Уп. Hulin 1989, 289-290. Осим неиздржливих мука, Јуда вероватно слуша церекане демона због тога што је лакомислено подлегао наговору да преда Учитеља и што је затим, схвативши шта је учинио, у очајању извршио самоубиство.

⁴³ „Јуду, који је био ученик Христов, који је три године био са Њим, који је присуствовао свим чудесима Христовим, који је именом Исусовим губаве чистио, болесне исцеливао, мртве васкрсавао, нечисте духове изгонио, тога Јуду – среброљубље је учинило издајником и Христоубицом“ (Јустин Ђелијски 1999 а, 367).

⁴⁴ Уп. Папини 1994, 279.

⁴⁵ Не постоји општа сагласност о томе шта би значила одредница Искариотски која се налази уз Јудино име. Пошто на арамејском *ис кариот* значи човек из Кариота, преовлађује уверење да она упућује на место Кариот из кога Јуда потиче. Притом постоје два места истог имена, једно у Јудеји, друго у Моаву, пределу у коме је било измешано јеврејско и паганско становништво (уп. Косидовски 1998, 302-303). Међутим, има и оних који сматрају да је у питању „грчка транслитерација латинске речи *sicarius*“ (Каравидопулос 2007, 334). Сикар је био нож који су користили сикариоти, најрадикалнији припадници зилотског покрета, склони убиствима сарадника римског окупатора, по коме су иначе и добили име. Ако се присетимо да је један Христов апостол означен као Симон Зилот, лако је закључити да је могуће да је међу Исусовим ученицима било још припадника тог покрета, који ће временом прерастати у веома утицајну политичку снагу.

ност, тако је Јуда пожелело да се освети оном у кога се до тада толико уздао, те је зато из пакости одлучио да изда Учитеља.⁴⁶ Ако је допуштено да се упустимо у спекулације о његовом мотиву, можда је Јуда очекивао да ће се Исус, суочен са хапшењем и претњом по живот, одупрети онима који су му радили о глави, да ће га управо на тај начин испровоцирати да преузме улогу национално-политичког месије. Пошто је током протекле три и по године често био очевидац бројних Исусових испољавања натприродних моћи, чинило му се логичним да ће их Он, како би се избавио од страдања, употребити приликом покушаја хапшења и тиме све уверити у Своју месијанску улогу, што би подстакло мноштво Јевреја који су се слили у Јерусалим на Пасху да га устолоче за месијанског владара. Можда је пак помишљао на то да ће се народ побунити због хапшења пророка којег су неколико дана раније дочекали одушевљеним повицима „Осана“, што би могло да доведе до толико жељеног општенародног устанка против римског окупатора.

Неки аутори, пак, сматрају да „прави разлог треба тражити у губитку вере“, да су „неверовање и кукавиштво“ биле Јудине „побуде за његово срамно дело“. Уместо да следбеништво највернијих ученика буде у блиској будућности награђено истакнутим положајима у земаљском царству, као што је испрва очекивао амбициозни Јуда, али и остали Христови ученици, о чему сведочи молба синова Заведејевих (Мк. 10, 35-37), односно њихове мајке (Мт. 20, 20-21), за највишим позицијама у царству, Исус је апостолима пред крај Своје мисије све више говорио о страдању које чека не само Њега него и Његове ученике (Мт. 16, 21 и 24; Мк. 8, 31 и 34; Лк. 9, 22-23). Можда је Јуда био неспреман да страда па је одлучио да се издајом Учитеља спасе.

Пошто сва четири јеванђеља говоре о томе да се Син Божији одлучио да страда зарад искупљења света запланог грехом, има оних који сматрају да је Јуда добровољно пристао да буде издајник, како би се остварио Божији план. Припадници кајинитске јеретичке секте тврдили су да је Јуда „с болом у души пристао да на себе прими вечни срам издајства“. Због таквог жртвовања властитог угледа зарад општег добра, пристајања да буде „драговољно оруђе Спаса“, Јуда заправо, по њиховом тумачењу, није издајник, већ „јунак и мученик који је заслужио да га поштују а не да га проклињу“.⁴⁷

Међутим, ма како наизглед, поготово за оне који стварају књижевна дела и уживају у њима, била привлачна верзија да је Јуда својом издајом само желео да помогне остварењу Божијег домостроја спасења, тешко је ту верзију усагласити са оним што кажу јеванђелисти Матеј и Марко. Исус је наине својим ученицима, током Тајне вечере, не само предочио да ће га један од њих издати (Мт. 26, 21; Мк. 14, 18; Лк. 22, 21; Јн. 13, 21), него је дотичном издајнику, из безграничне љубави, како би га одвратио од тог погубног чина, поручио: „Син Човјечији, дакле, иде као што је писано за њега; али тешко ономе човјеку који изда Сина Човјечијега; боље би му било да се није родио тај човјек“ (Мт. 26, 24; уп. Мк. 14, 21). Чак и ако је било неопходно да Син Божији страда, да би на себе преузео грехе света, нити је издаја била једини начин да се то догоди, нити је баш Јуда морао бити издајник.⁴⁸ Ако је заиста поверовао да се жртвује за човечанство, тиме што на

⁴⁶ Уп. Каравидопулос 2007, 335.

⁴⁷ Папини 1994, 279. Занимљиво је да су најзагриженији шабатајци, који су полагали месијанска очекивања у Шабатаја Цвија, прихватили тумачење Натана из Газе да његову крајње неочекивану конверзију у исламску веру не треба схватити као издају, већ да је скривени смисао тог наизглед отпадничког чина увиђање неопходности да се против сила таме бори изнутра. Његова жртва за јеврејски народ би чак била већа од оне који хришћани приписују Христу, јер је Цви наводно на себе преузео највећу могућу жртву – осуду за отпадништво и издају. Ма како нам то чудно звучало, било је прилично шабатајаца који су прихватили Натаново тумачење те су и сами прешли у ислам, настављајући у тајности да поштују јеврејску веру. Види: Кинђић 2009, 52-63.

⁴⁸ Осврнувши се на покушај Јудине рехабилитације, Св. Теофилкат примећује да иако је

себе преузима љагу архииздајника, онда то по свему судећи значи да је био у прелести, да је подлегао демонском нашаптавању, или да је демон који га је запосео у потпуности овладао његовим понашањем.

Сходно Својој бесконачној љубави, Христу је стало не само до спасења света него и сваког појединца. Ако се присетимо да су се након Исусових речи да је један од њих, онај који седи с Њим за трпезом, спреман на издају, ученици не само преиспитивали, него су се бојажљиво обраћали Учитељу речима „да нисам ја?“, покушавајући притом да одгонетну ко је издајник, није тешко закључити да се и Јуда понашао на сличан начин, иначе би ученици закључили да је он тај који намерава да изда Христа. Тешко је разумети с каквом мирноћом и бестидношћу се и Јуда обратио Исусу с питањем „да нисам ја?“, свестан притом да његов Учитель прозира у људске душе, да се од Њега тешко може било шта сакрити. Нормалну особу би та ситуација сигурно натерала да се покаје, да у сузама падне пред Учитељем и замоли га за опроштај због такве срамне намере, али демонска хладноћа обузела је Јуду. Он је толико вешто глумио неоправдано осумњиченог, ишчуђавао се попут осталих, да нико од апостола није посумњао у њега. Чак ни онда када му је Исус пружио залог и отпустио га да иде. Јуда је био толико обузет нечастивим, да се није двоумио, а камоли помишљао да одустане од свог подлог наума. Када до крају одигра своју нечасну улогу, када Исус буде предан и осуђен, ђаво ће предочити Јуди шта је учинио – да Исус мирно прихвата страдање, да нема ни говора о некаквој побуни. Будући да мрзи све људе па и Јуду, да му је највеће уживање кад неког наведе на самоубиство, ђаво ће га одбацити као пуко средство након постигнутог циља. Сломљен и очајан, Јуда се убија, показујући на свом примеру да свако богоубиство на крају неизбежно завршава самоубиством.⁴⁹

III

Јуда Искариотски је свакако личност која лако може да распали машту књижевника.⁵⁰ Многи од њих су настојали да одгонетну како Јудин психолошки профил тако

предодређено „да Христос пострада за спасење света, не треба за наше спасење сматрати заслужним и Јуду, већ га радије сажалевати. Оно што је урадио није учинио као сарадник у Божјој намери, већ из сопствене злобе“ (Бл. Теофилакт Охридски 1996, 266).

⁴⁹ Уп. Јустин Ћелијски 1999 а, 367. Логика зла навела је Јуду „да учини још један грех, други грех по величини од свих грехова у човечанском свету: самоубиство. Први је: богоубиство, а други – самоубиство“ (Јустин Ћелијски 2000, 541).

⁵⁰ Споменимо два савремена романа, преведена на српски језик, двојице угледних књижевника, *Острво дана пређашњег* Умберта Ека и *Јуда* Амоса Оза. Осврнувши се на епизоду у којој се Јуда налази у парадоксалној ситуацији заточености у замрзнутом времену Великог петка, Њого примећују да нам Еко у гностичком маниру представља суровог Бога. Јуду је Бог осудио не само да „пати због издаје (тако што остаје у свијету испред ’меридијана-антипода’ тј. у вјечитом Великом Петку, између издаје и Васкрсења)“, него он такође „бива онемогућен да се врати и спријечи Страдање, те тиме и спасење свијета“ (Њого 2015, 218). Јуда саопштава Фарентеу да би могао да доспе у дан пређашњи и спасе Учитеља, тако што би дошао у временску тачку Великог четвртка, пре почињене издаје, али му овај предочава да би спречавањем Христовог страдања онемогућио спасење света. Јуда се, по тумачењу чувеног италијанског писца, налази у безизлазној ситуацији: „Ако оставим да сам починио оно што сам починио, остајем проклет. Ако пак исправим своју грешку, осујетићу наум Божији, и бићу кажњен проклетством“ (Еко 2014, 363). Попут гностика, и Еко гаји симпатије према Јуди, јер дилема спасити свет или појединца „се заправо рјешава у корист емпатије према Јуди, чиме се опет постиже двоструки гностички ефекат: свијет остаје неспашен (таквим се савременом читаоцу ионако чини!) а Јуда почиње да функционише у кључу гностичке инверзне херменеутике, као *оклеветани позитивац* кога метафизичка завјера правовјерности осуђује не разумијевиши га“

и разлоге његове издаје. Док је у просвећеној Европи уметницима готово све допуштено, па и препуштање најразличитијим маштаријама о јеванђелским ликовима, у средњем веку бујна машта је лако могла неког изложити суровом прогону инквизиције. Чувени проповедник Винсент Ферер једном је у својој проповеди изнео необичну верзију разлога зашто је Јуда починио самоубиство. Он је наводно „хтио молити Исуса за опроштење; ипак се није могао прогурати до њега, јер је Исус на путу за Калварију био окружен масом народа. Зато је одлучио да се објеси да би његова душа могла узлетјети на Калварију и добити опроштење. И стварно је тако било. Зато се, када је Исус узишао на небо, Јудина душа нашла здесна Исусу, међу другим блаженим душама“.⁵¹ Ако нам је дозвољено да изнесемо хипотезу о Фереровој необичној верзији разлога Јудиног самоубиства, вероватно је проповедник хтео да на неком крајње екстремном примеру укаже на безграничну спремност Господа да опрости сваки грех, па и онај најтежи, ономе ко се искрено покаје.⁵² Са тезом о Божијој безграничној спремности на праштање сложили би се многи теолози, али не и са тим да је самоубиство начин да се доспе у прилику за тражење опроштаја, поготово не са саблажњивом претпоставком да се Јуда спасао. Као свезнајући, Господ би услишио искрено Јудино покајање да се оно заиста догодило, без потребе да дође до физичког сусрета. Свакако не чуди што је Фереровим савременицима његова теза да се Јуда налази међу блаженима звучала као страшна јерес. За његову необичну проповед заинтересовала се инквизиција те се могло десити да због своје разигране маште заврши на ломачи. Имао је срећу што му је пријатељ био папа Бенедикт XIII, који је наредио „да се спале истражни акти и прекине истрага“.⁵³

Руски књижевник, Леонид Андрејев, представља нам Јуду Искаротског као противречну, у себи подељену особу, како физичким изгледом тако и у духовном смислу. Био је „ружнији од свих житеља Јудеје“,⁵⁴ лица подељеног на два дела, при чему је једна страна његовог лица била жива и помична, „с црним, оштро испитујућим оком“, а друга „умртвљено-глатка, спљоштена и укочена“, на којој је било упадљиво његово слепо, широко отворено око, прекривено „беличастом мреном“.⁵⁵ О Јуди иначе нико није имао лепе речи, и то не само добри него ни зли људи. Важио је као „користољубив, подмукао, склон неискрености и лажи“; где год да се појави остављао је „иза себе непријатности и заваду – радознао, лукав и зао као једнооки злодух“. О њему се причало да је одавно напустио жену, да она живи у крајњој немаштини. „Деце није имао, и то је само потврђивало да је Јуда лош човек и да Бог не жели потомство од Јуде.“ Тај „ружни и риђи Јудејац“ почео је упорно да прати Исуса и његове ученике, да им чини ситне услуге и да им се

(Ђого 2015, 219).

⁵¹ Косидовски 1998, 304.

⁵² Старац Пајсије, који се с болом молио за спасење чак и палих анђела, имао је виђење демона како му се плази и руга. Бог би демонима радо опростио и удостојио их пређашње славе „само када би се покајали, али они не желе своје спасење“. Гордост им не дозвољава да се понизе покајањем. Уместо да се покаје, Јуда је, по мишљењу Св. Пајсија Светогорца, прибегао лукавству. „Знао је да ће Христос ослободити мртве из ада. Мислио је: 'Идем је пре Христа, да би и мене ослободио.' (...) Уместо да моли Христа за опроштај, отишао је да се обеси“ (Пајсије Светогорац 2018, 72), не схватајући да нема другог начина за опроштај и избављење осим искреног покајања. Иако је боравио током три године уз Христа, „Јуди је недостајало смирење и добро настројење. Није се смирио ни после издаје, већ је са гневом и егонизмом бацио сребренике и са зломом пошао да се обеси“ (Пајсије Светогорац 2004, 99-100).

⁵³ Косидовски 1998, 304.

⁵⁴ Андрејев 1975, 81.

⁵⁵ Исто, 83.

улагује.⁵⁶ Упркос томе што су ученици упозоравали Исуса на његове лоше особине, што су неки од њих наслућивали да се у Јудиној жељи да се приближи Исусу крије „нека тајна намера, неки подли и лукави рачун“, Исус га је прихватио и „укључио га у круг изабраних“,⁵⁷ штавише поверио му је благајну. Упркос томе што је био склон лагању и изразито негативном процењивању људи, захваљујући својој марљивости, постепено су га прихватили ученици, мада је Исус у односу на њега заузео дистанцу, што је Јуди веома сметало. На изненађење ученика, често би се показало да су Јудине крајње негативне процене људи ипак биле тачне, као и да се дешавало да његове лажи и претварања у неким ситуацијама послуже доброј ствари, нпр. избављењу Исуса од разјарене светине. Списатељска стратегија Леонида Андрејева састојала се у томе да нам уз противречан Јудин лик прикаже такође неке од добро познатих новозаветних ликова, намерно пропуштајући притом да изнесе свој коначан суд о Јуди. За њега је Јуда свакако издајник, али Андрејев нам предочава да су заправо сви одрасли људи у Јерусалиму на свој начин учествовали у Исусовој издаји, од оних који су неколико дана раније повицима Осана дочекали Исуса до Његових ученика. По Андрејеву, као што је Јуда Искариотски био упоран у убеђивању првосвештеника Ане да овај прихвати његову предају Исуса, убеђујући га притом да је боље да „погине један човек него цео народ“,⁵⁸ тако се брижно старао да се Исусу испуне све жеље пре него што буде ухапшен. О унутрашњој противречности у самом Јуди, о његовој отворености за обе противстављене алтернативе, сведоче следеће пишчеве речи: „Једном руком издајући Исуса, Јуда је другом брижљиво тражио начин да разруши своје сопствене планове.“⁵⁹ Он је наводно најавио Исусу да одлази да га преда у руке непријатеља, остављајући притом Учитељу могућност да му заповеди да то не чини. Чињеница да је Исус остао нем може се тумачити као саглашавање са Јудином намером. Прилазећи да пољупцем укаже на Исуса, Јуда кличе: „Радуј се, рави!“ Тиме Јуда као да жели да каже да ће оно што следи имати срећан крај. Занимљиво је да Андрејев тврди да Исус том приликом „у бездану дубину“ Јудине душе „не могаде да проникне“,⁶⁰ што и њему као писцу служи као алиби што није до краја осветлио свој загонетни књижевни лик. За разлику од осталих ученика који су се разбежали, који се више нису грабили за место најближе свом учитељу, Јуда је све време био у Исусовој близини. Када су стражари извели „претученог Исуса, Јуда је ишао за њим и некако чудно није осећао ни ојађеност, ни бол, ни радост – већ само неодољиву жељу да све види и све чује.“⁶¹ Андрејев каже да је Јуда очекивао да ће се десити преокрет, да ће људи препознати о коме се ради и покајати се, да ће се Исус ускоро показати као „господар истине“, као Бог.⁶² Претходним помињањем да је Исусов издајник био стар,⁶³ Андрејев нам оставља могућност, ма колико она била саблажњива и тешко прихватљива, да помислимо да је Јуда према Исусу гајио очинску љубав, штавише да му је био отац. Док Исуса туку, Јуда мрмља: „Ах, боли, како боли, синчићу мој, синчићу, синчићу“,⁶⁴ а нешто касније, док Исуса изводе од Кајафе, пријатељски му клима главом и шапуће: „Ја сам ту, сине, ту сам!“⁶⁵ Јудина очекивања да ће се десити преокрет непрестано се изјаловљују. Апостол Тома, познат по свом рационалном

⁵⁶ Исто, 81.

⁵⁷ Исто, 82.

⁵⁸ Исто, 106.

⁵⁹ Исто, 112.

⁶⁰ Исто, 121.

⁶¹ Исто, 126.

⁶² Исто, 125.

⁶³ Исто, 115.

⁶⁴ Исто, 124.

⁶⁵ Исто, 126.

и критичком процењивању ствари, одбија Јудин предлог да сви заједно затраже ослобађање Исуса, наводећи да би, имајући у виду мноштво наоружаних војника, било неразумно нешто тако захтевати. Наглашено рационалном Томи се чинило да је логичније сачекати суђење, јер је наивно веровао да суд напросто не може осудити невиног. Иако је напослетку Јуда очекивао да ће Пилат ослободити Исуса, јер је овај установио Његову недужност, римски прокуратор, пошто је опрао руке, с презиром одгурује ногом издајника који му, клечећи, ласка да је племенит и мудар. Обрт се није догодио ни током распињања Исуса. Исти они који су пре неколико дана клицали Исусу као Месији, нису се ипак побунили. Исус умире, жене плачу. Јуда се нада да ће његов и Исусов будући заједнички долазак, након што униште смрт, отклонити плач свих мајки. Следећег дана Јуда одлази у Синедрион и после мноштва клањања саопштава јеврејским старешинама да Исус није био преварант, као што је иначе раније и сам тврдио, да је „издао невиног човека“. Предочава им такође да је у мањој мери издао Исуса него њих, јер их је предао „срамној смрти која се неће завршити никада“.⁶⁶ Но они се не кају због тога, као ни због срамно мале цене коју су платили за Исусово хапшење. Када Ана напослетку понуди Јуди још новца, уверен да ће га се тиме отарасити, Исусов издајник претходно добијеним новцем почиње да гађа првосвештенике и судије, „враћајући плату за Исуса“.⁶⁷ Андреје-вљева књижевна стратегија састоји се, између осталог, и у томе да издајнику Јуди додели улогу онога који ће свима сасути истину у лице и предочити им њихову издају. Поготово је посвећен томе да Исусовим ученицима гневно саопшти да су кукавице и издајници. Да су га заиста силно волели, као што тврде, морали би да жртвују свој живот да спасу Учителја. На Јованове речи, које звуче као неуспели покушај оправдања, да је сам Исус желео да буде жртвован, да је Његова жртва прекрасна зато што је на Себе преузео сав људски грех, уследио је оштар одговор: „Жртва је патња за једнога, и срамота за све остале!“ Они који на земљу гледају било одозго, било одоздо, пљују на њу због несхватљиве и срамне свеопште издаје, јер су управо на њој духовно слепи људи, огрезли у греху, распели Исуса, а остали, због страха и слепог повиновања ауторитетима, нису учинили ништа да то спрече. На Јованов аргумент да им је Учитель забранио не само да убијају него и да прибегавају насиљу, Јуда одговара да им није забранио да умру за Истину.⁶⁸ Требало је да „легнете на пут, да хватате војнике за мачеве, за руке. Да их утопите у мору своје крви“. На Томину примедбу да онда не би било никог да свету пренесе Христово учење, Јуда одговара да истина у устима издајница „постаје лаж“.⁶⁹ Након што је разобличио Исусове ученике, Јуда одлази на брдо изнад Јерусалима да се обеси. Он се обраћа Исусу следећим речима: „Идем к теби. Дочекај ме љубазно, сустао сам.“ Ма колико нама то звучало чудно, Јуда верује у позитиван исход: „Потом ћемо заједно, загрљени као браћа, доћи на земљу.“ Чак и уколико му Исус ускрати боравак на небу, уколико се и даље буде на њега срдито и не веровао му, те га евентуално пошаље у ад, Јуда га уверава да неће одустати од тога да буду заједно: „И на ватри твог ада ја ћу калити железно и разрушићу твоје небо!“ Јуда на крају врши самоубиство, молећи Исуса да га лепо дочека, јер је уморан (од живота).⁷⁰ Сутрадан је неко приметно обешено тело. „Дођоше људи, и скидоше га, и препознавши ко је, бацише га у глуху јаругу у коју су бацали цркнуте коње, мачке и друге стрвине.“ Вест о смрти издајника брзо се проширила на све стране. Андрејев каже да као што време нема краја, тако „неће бити краја ни причама о Јудиној

⁶⁶ Исто, 134.

⁶⁷ Исто, 135.

⁶⁸ Исто, 137.

⁶⁹ Исто, 138.

⁷⁰ Исто, 139.

издаји и страшној његовој смрти“. Сви ће га народи проклињати, а он ће остати „усамљен у окрутној судбини својој – он, Јуда из Кариота, Издајник“.⁷¹ Андрејев последњом реченицом као да делимично рехабилитује Јуду, протествујући што смо ми људи власти-ту издају пренели само на једну личност, олако и неоправдано скидајући са себе бреме кривице и одговорности.

У препуштању маштаријама о Јуди Искариотском најдаље је отишао Борхес. У причи *Три верзије Јуде*, он најпре наводи верзију по којој је Јуда „потказао Исуса Христа како би га присилио да обзнани своју божанску природу и тако подстакне масе на побуну против римског јарама“. Ова верзија је већ давно понуђена, тако да не изненађује што је Нилс Рунеберг, Борхесов књижевни лик, који је жудео за метафизичким оправдањем Јудине издаје, глатко одбацује. Уместо ње, он нуди верзију која полази од тога да се „у доњем поретку огледа (...) горњи“ поредак, тако да би жртви Речи (Бога Логоса) да се оваплоти, те тако пређе „из вечности у историју, из бескрајне радости у промену и смрт“, морала одговарати слична жртва човека који је једини „наслутио Исусову тајанствену божанску природу и његову језиву намеру“. Борхесов јунак закључује да је пандан Христовој жртви крајњег унижења „могао бити само човек који би се, као представник свих људи, жртвовао на једнако задовољујући начин“. Као што се Реч „унизилa до положаја смртника“, тако је Јуда пристао да се, „као следбеник Речи“, унизи „до статуса потказивача (најгори злочин који бешчашће може поднети)“ и заузме „место домаћина у вечном пламену“. У Јудином крајњем унижењу се, по Борхесовом тумачењу, „на извесан начин, одражава Исус“.⁷²

Но аргентински писац се, како би оправдао Јуду, не задовољава овом прилично смелом верзијом, већ нуди најекстремнију могућу верзију, ону која пре њега ником није пала на памет. Његов књижевни лик је, изложен жестоким нападима теолога свих вероисповести, одлучио да преиначи своје учење. „Противницима је препустио теолошки терен и прихватио се заобилазних разлога моралне природе.“ Рунеберг заступа становиште да Христу „за искупљење људског рода није био потребан никакав човек“. Приписати Јуди похлепу као мотив издаје значило би, не само по његовом мишљењу, „помирити се са најотрцанијом побудом“. Уместо тога Рунеберг као најдубљу Јудину побуду предлаже „претерано, чак безгранично испосништво“. За разлику од обичног испосника који „презире и зоставља своје тело“, Јуда то чини у односу на свој дух. „Одрекао се части, добра, спокоја, царства небеског, онако како су се други, мање јуначно, одrekli сладострашћа“.⁷³ Како би до максимума понизио свој дух, Јуда је, по Борхесовом извођењу, „изабрао грехе које никаква врлина никада није походила: злоупотребу поверења (Јован 12, 6) и потказивање“. Деловао је у складу са крајње ретким и неприродним настојањем да се до крајности морално и духовно понизи, убеђен да је недостојан било чега доброг. „Сматрао је да срећа, као добробит, јесте божанско обележје које људи не смеју присвајати.“⁷⁴ Све ово је тек припрема за Борхесово крајње апсурдно извођење које следи. Навођењем познатих речи Св. апостола Јована: „У свијету бјеше, и свијет кроз њега постаде, и свијет га не позна“ (Јн. 1, 10), аргентински књижевник нас припрема за тврдњу да не само што Јудини савременици не препознаше отеловљеног Бога, него да га и ми данас не препознајемо. Након проблематичне аргументације уследиће чудовишан закључак, који је и по самом Борхесу „монструозан“. Нилс Рунеберг уобичајено становиште да се Бог „отеловљењем у човеку унизио како би искупио људски род“, допуњује додатном

⁷¹ Исто, 140.

⁷² Борхес 2018, 148.

⁷³ Исто, 149.

⁷⁴ Исто, 150.

тврђом „да је његова жртва била савршена, без пропуста који би је онемогућили или умањили“. По речима Борхесовог јунака, ограничити Христово „страдање на хротац распетог на крсту у предвечерје, равно је богохуљењу“. Он тврди да је противречно бити човек а не знати за грех, из чега следи закључак да је и Спаситељ „могао згрешити и застрани“.⁷⁵ Чувено Исаијино пророчанство о неугледном и презреном месији (Ис. 53, 2-3) по Борхесовом јунаку не односи се искључиво на време распетог Исуса на Голготи, већ се предсказање тиче „и читаве сурове будућности, у времену и вечности, отеловљене Речи“. Уобичајену теолошку поставку о оваплоћењу Бога Борхес радикализује до крајњих граница. „Бог се очовечио до крајности, до бешчашћа, до осуде и понора.“⁷⁶ Иако је у сврху спасења човека и света Бог могао изабрати да буде било која историјска личност, дакле да буде славан као што су „Александар или Питагора или Рурик или Исус“, Бог је, по Борхесовом јунаку, изабрао „најнижу од свих судбина: био је Јуда“. Дакле, пошто Бога наводно увек карактерише максимална крајност, и понижење је морало бити максимално, а оно се у духовном смислу везује за Јуду. Заиста монструозан закључак: Спаситељ није Исус него Јуда.

Борхес пише да су Рунебергово извођење људи сматрали „отужном и збрканом теолошком играријом“. Поготово су теолози били згрожени њиме, заузевши презрив став, што нас свакако не чуди, јер се аргентински књижевник заиста упустио у најекстремнија софистичка извођења. Борхесов јунак закључује да је незаинтересованост савременика за његово тумачење мистерије Јудине издаје наводно наложио сâм Бог, јер „није желео да се његова језива тајна разгласи по свету“. Свестан да још није куцнуо час за његово велико откриће, опијен својом вртоглавом дијалектиком, Рунеберг је лутао улицама, „преклињући из свег гласа Милостивог да му допусти да подели Пакао са Спаситељем“. Борхес своју причу завршава тако што напросто констатује да је Рунеберг ускоро умро, остављајући нам притом да спекулишемо о његовој оностраној судбини. Чувени писац додуше признаје да је Рунебергово учење јеретичко, али није склон осуди јереси. Он сматра да је његов књижевни лик наводно теолошки и естетски исцрпљени појам Сина обогатио смелом (хипо)тезом, увевши у тај појам сложеност „зла и несреће“.⁷⁷

Бог се, по Борхесовој смелој књижевној конструкцији, наводно отелотворио у Јуди, а не у Исусу, те би стога езотеричари, они који наводно имају увид у дубљу, скривену истину, заправо требало не само да рехабилитују и оправдавају Јуду него и да га поштују, славе и величају. Но ако бисмо извукли крајње консеквенце из овог Борхесовог парадоксалног извођења, могли бисмо онима који имају афинитет за таква софистичка мудровања да предочимо да би логично било да и они пожелеле да буду уз наводног спаситеља Јуду, дакле у паклу. Из свега реченог, више је него јасно да књижевницима који потичу из земаља које баштине хришћанску веру, за разлику од исламског простора, више ништа није свето, те сматрају да све може бити пуки материјал за њихово уметничко поигравање и теоријско деконструисање. С тугом можемо констатовати да постхришћанске средине све више постају антихришћанске.

IV

Иако је свима познато да књижевнике одликује разуздана машта, не треба превидети да ни езотеричари не заостају за њима у конципирању најсмелијих могућих хипо-

⁷⁵ Исто, 151. Приметимо овде да је противречно бити безгрешан човек, али не и безгрешан Богочовек, што Борхес нажалост пропушта да размотри.

⁷⁶ Исто, 151.

⁷⁷ Исто, 152.

теза. То се лако може уочити на примеру француског неогностика, кабалисте, астролога и розенкројцера Робера Амбелена, који је не само 1953. основао тзв. Гностичку апостолску цркву, поставши 1958. њен патријарх, него је такође од 1968. до 1985. био на челу масонске мартинистичке ложе као њен велики мајстор. У својој књизи *Исус и темплари* Амбелен се не устручава да заступа тезу о Исусу не само као револуционару,⁷⁸ него и као окултисти, који је наводно своју чаробњачку вештину чињења чуда научио од Јевреја који живе у Египту, земљи која је одувек била позната по различитим магијским праксама. Иако би се очекивало од неког ко има претензије да се бави историјом да понуди уверљиве аргументе за своје смеле тврдње, он напросто само на основу истог имена Симон, које је иначе веома често код Јевреја, закључује да су потпуно различите личности Симон Јонин (апостол Петар), Симон Искариот (Јудин отац) и брат Господњи Симон (Јосифов син) заправо једна те иста особа. Претпостављајући логичан приговор да се већ пуким навођењем имена дванаесторице апостола оспорава његова теза (нпр. Симон, који се зове Петар, разликује се од Симона Кананита/Зилота по Мт. 10, 2-4; Мк. 3, 16-18; Лк. 14-15), Амбелен тврди да „у месијанском штабу није било дванаест ученика, него осам, а можда и седам“.⁷⁹ Према неутемељеној конструкцији француског езотеричара, Исус је наводно син Јуде из Гамале, познатог галилејског предводника зилотских устаника, који је по наредби Рима ухваћен и погубљен.⁸⁰ За Исусову смрт наводно нису одговорни

⁷⁸ Савремени религиолози углавном инсистирају на разликовању историјске личности Исуса и теолошке идеје Христа, уверени да теолошка идеја Христа има веома мало везе са стварном Исусовом личношћу. У настојању да демитологизују Христов лик, да га сведу на Његово искључиво људско постојање, они често олако одбацују како теолошко учење о Богочовеку тако и сваки помен о нечем натприродном. Након што нас је увео у атмосферу изузетно бурног времена у коме је живео Исус Назарећанин, показавши да је она погодовала појави различитих месијанских ликова, Аслан закључује да се Исус није суштински разликовао од њих, да је и Он био усредсређен како на ослобађање Јевреја од римског јарма тако и на беспоштедни обрачун са оним својим сународницима који су били лојални Риму, који су самим тим изневерили Јахвеа. По Аслановом мишљењу, Исус је погубљен као побуњеник, као претендент на јеврејски престо. Но, због катастрофалних последица проистеклих након пропасти јудејског устанка, Исусови следбеници су одлучили да се одвоје „од јудаизма и свог месију преобрате из жустрог јеврејског националисте у миротворног проповедника добрих дела чије царство није од овог света“ (Аслан 2014, 131). Аслан сматра да су Јаков Праведни, који је био на челу хришћанске заједнице у Јерусалиму, и Павле, апостол незнабожаца, имали противстављена гледишта не само о томе да ли хришћанска заједница треба да поштује јудејски Закон него и о Исусовој природи. На крају, превагнуло је Павлово учење те су потоњи хришћани наводно из канонских јеванђеља избрисали готово све оно што је подсећало на истински историјски Исусов лик, уобличивши у замену за њега идеални лик небеског Сина Божијег, превечног Бога Логоса.

⁷⁹ Амблен 1994, 386.

⁸⁰ Јуда Галилејац (Јуда из Гамале, Јуда Галонићанин) подстакао је „своје суграђане на побуну, замарајући им што су пристали да плаћају порез Римљанима и да *поред Бога* подносе и *смртне господаре*“. Јосиф Флавије тврди да Јуда из Гамале није само плачкао, већ је тежио и „*краљевским частима*“ (Исто, 134, уп. Јосиф Флавије 1967, 160; Јосиф Флавије 2008, 767), из чега се може закључити да је имао месијанске амбиције. Он је, по предању, био син славног Језекије, разбојничког вође, „пропалог месије кога је Ирод заробио и одсекао му главу четрдесет година раније“, а његови синови, Јаков и Симон, 46. године „основали су свој револуционарни покрет утемељен на заоставштини њиховог оца и деде“, и били су разапети због побуне против Римљана (Аслан 2014, 36 и 44). Бескомпромисна зилотска настројеност Јуде из Гамале у непоколебљивом одбијању да се Јевреји покоре било ком другом господару осим Јахвеу, временом се развила у четврту философију, поред садурејске, фарисејске и есенске, а из те философије настала је зилотска партија, одговорна за каснији свеопшти јеврејски устанак против Рима (уп. Јосиф Флавије 2008, 781-782). Сикарији су били најрадикалнији зилоти, чувени по убиствима у Јерусалиму, и то усред бела дана, истакнутих

Јевреји, будући да су, по Амбеленовом тумачењу, они углавном гајили наклоност према Назарећанину као потенцијалном месијанском владару, већ Римљани, који су га погубили као побуњеника, као претендента на јеврејски престо, као оног који као предводник зилотског месијанског покрета смера да оспори римску власт.⁸¹ Пошто би захтевало исувише много простора да размотримо сва његова колико смела толико још више у логичко-методолошком смислу неуверљива извођења, задржаћемо се само на Амбеленовој верзији мотива Јудине издаје и начина његове смрти, која се значајно разликује од претходно изнетих. Француски езотеричар не само што сматра да су апостол Петар (Симон Јонин) и Исус рођена браћа, него тврди и да је Јуда Искариотски Петров син! Он је наводно издао Исуса разочаран тиме што је месијански вођа зилота, након необичног догађаја на Тавору, „обузет неким тајанственим ентитетом“,⁸² изненада, наизглед сасвим неочекивано постао мање усредсређен на устанак против римског окупатора него што је раније био. За разлику од Исуса који је, по великом мајстору мартинистичког реда, тада већ био „истрошен, на прагу старости, и чија је смрт близу“,⁸³ Јуда је био веома „млад, и у његовом срцу су још постајале и мржња према Римљанима и безумне наде“. Осим тога, Јуда је, према Амбеленовој интерпретацији, очекивао да ће Исуса на челу зилотског покрета наследити апостол Петар, будући да је он наводно Његов рођени брат, чиме би Јуда, „мали друмски лопов, неславни сикар, после смрти свог оца постао вођа јеврејског месијанизма“. Не само што би уклањањем Исуса, остарелог „вође који је почео да одступа од доктрине и тактике“, Јуда постао престолонаследник, него је такође могао очекивати и материјалну „добит, јер су Римљани вероватно расписали уцену за његову главу и то на суму која је

Јевреја који су били лојални римској власти. Види: Јосиф Флавије 1967, 178-179. Занимљиво је да је вођа сикарија био „млади револуционар Менахем, унук никог другог до пропалог месије Јуде Галилејског“ (Аслан 2014, 46). Велики јеврејски устанак против Рима отпочео је 66. године. Те године су сикарији, „под вођством Менахема, преотели Масаду од Римљана и вратили оружје у Јерусалим како би удружили снаге са Елеазаром, главним заповедником у Храму“. Устаници су заузели град, спалили архиве и почели да кују новац са датумом „године прве“, уверени да је започело ново, месијанско доба. Усред славља, Менахем је, оденувши се „у пурпурну одору, тријумфално ступио у двориште Храма, где се, праћен својим оданим присталицама из групе сикарија, отворено прогласио месијом, краљем Јевреја“. То се није допало Елеазару. „Док се Менахем шепурио по Храму у краљевској одори“, Елеазарови људи су изненада савладали његову стражу. „Извукли су Менахема на отворено и мучили га до смрти“ (Исто, 52-53).

⁸¹ Да би понудио аргумент за такво становиште, Амбелен се, између осталог, позива на јеванђелске наводе да је у натпису закуцаном на крсту изнад Исусове главе била написана његова кривица: Исус цар Јудејски, као и да је Пилат упитао окупљене Јевреје да ли желе да им пусти цара Јудејског. Он сумња у тврдње јеванђелиста да је Пилат настојао да ослободи Исуса, зато што је побуна против Цезара био „злочин који се кажњава смртном казном“ (Амблен 1994, 219-220), те се не би могло очекивати од римског прокуратора да испољи и најмању милост према побуњенику. Слично мисли и Аслан. По њему, „театрално суђење пред Пилатом можемо да отпишемо као чисту фантазију“. Чак и ако се „Исус појавио пред њим“, суђење је трајало веома кратко. Сурови Пилат свакако не би „водио исцрпан разговор с њим о значењу истине“ (Аслан 2014, 137).

⁸² Амблен 1994, 398. Исус је на Тавору, по тумачењу француског езотеричара, доживео освешћење, схвативши да Провиђење с Њим „има другачије планове но што је постављање Давидових потомака на престо неке државице“. Не сама што Исус тада схвата лимитираност и безнадежност политичког месијанства, него га том приликом „обузима (...) један веома високи ентитет, који ће се убудуће служити њиме да преуреди свет. За Исуса, он се зове *Илија*“, док га неки други називају Митра (Исто, 215). Амбелен такође наводи да је Исуса можда „унутрашњи преображај довео до тога да одбаци онај немилосрдни и незахвални рат у којем је све било унапред изгубљено пред снагом Рима“ (Исто, 398).

⁸³ Исто, 248. За разлику од устаљеног веровања да је Исус поживео тридесеттри године, Амбелен сматра да је имао четрдесетпет, па можда и више од педесет година када је погубљен. Уп. Исто, 66.

сигурно била много већа од тридесет сребрењака“.⁸⁴

Француски езотеричар се у опису Исусовог хапшења углавном ослања на Јеванђеље по Јовану, јер се једино тамо тврди да је у Гетсимански врт Јуда повео и чету римских војника (Јн. 18, 3). Пошто заступа тезу да је Исус био вођа зилотских побуњеника, да је претходно заједно са својим присталицама изазвао пометњу у заједничком дворишту Храма, у коме су приступ имали и пагани,⁸⁵ испрeметавши „столове оних што што мијењаху новце, и клупе оних што продаваху голубове“ (Мт. 12), што је у очима не само првосвештеника него и Пилата представљало побуну,⁸⁶ Амбелен сматра да је Јуда, да би Римљанима омогућио хапшење вође побуњеника и гушење побуне у самом зачетку, предводио веома велике снаге, једну кохорту, односно шест стотина ветерана, на челу са трибуном, уз које је било и две стотине храмовних стражара које су невољно послали првосвештеници као знак лојалности. Тада је наводно дошло и до жешћег оружаног сукоба, јер је Исус био окружен великим мноштвом следбеника, а траг те борбе се, по Амбеленом тумачењу, може наслутити из јеванђелских навода да је Петар том приликом одсекао ухо првосвештениковом слози.⁸⁷ Француски езотеричар не објашњава како су Исусови ученици, поготово Петар, успели да избегну хапшење ако су већ били окружени толиким бројем прекаљених римских легионара, већ пажњу усмерава на Јудину смрт. Он наводно није извршио самоубиство вешањем, као што се обично мисли, него су га његови саборци ритуално убили због неопростивог чина издаје. Ослонивши се на текст из апокрифног *Вартоломејевог јеванђеља*,⁸⁸ Амбелен тврди да је Јуда Искариотски „био погубљен у знак казне за своју издају“. У одлуци да се Јуда ритуално погуби били су једногласни сви из Исусовог најближег окружења („читав Исусов штаб“),⁸⁹ чак и његов отац, и то не само зато што је издао вођу зилота него и зато што је, предводећи „шест центурија легионара“,⁹⁰ угрозио и остале чланове покрета који су се с Исусом тада затекли у Гетси-

⁸⁴ Исто, 398.

⁸⁵ О изгледу Храма види: Јосиф Флавије 1967, 381-388.

⁸⁶ Не само што су побацани новац мењача, по Амбеленовом мишљењу, покупиле Исусове присталице, него је Исус наводно смерао да преотме храмовни трезор и оружје, баш као што је то својевремено учинио Исусов тобожњи отац Јуда из Гамале, опљачкавши у Сефорису краљевску палату. Уп. Амблен 1994, 134 и 246-247.

⁸⁷ Аслан такође сматра да хришћанско представљање Исуса као миротворца, као проповедника љубави чак и према непријатељима, не приказује верно његову личност. По његовом мишљењу, таква теолошка представа има мало везе са историјском стварношћу. Он сматра да је Исус био јеврејски националиста, да је његова месијанска порука била упућена „искључиво његовим сународницима“. Као разлог идеализовања Исусовог лика и минимализовање одговорности Рима у Његовом погубљењу, Аслан наводи значајно промењене историјске околности након суровог гушења јеврејског устанка. „После јеврејског устанка и уништења Јерусалима, рана хришћанска црква је очајнички покушавала да раздвоји Исуса од зилотског национализма који је довео до ужасавајућег рата. Као последица тога, изјаве попут 'воли своје непријатеље' и 'подметни други образ' намерно су лишене свог јеврејског контекста и преобраћене су у етичке принципе које би сви народи могли да прихвате, независно од својих етничких, културних или религијских убеђења“ (Аслан 2014, 106).

⁸⁸ Од апокрифног *Вартоломејевог јеванђеља*, које је иначе било познато блаженом Јерониму, сачувано је тек неколико фрагмената. Неки под тим називом наводе *Питања Вартоломејева*, спис сачуван на грчком, латинском и црквенословенском језику, близак гностицизму.

⁸⁹ Амбелен 1994, 399.

⁹⁰ По Амбеленој интерпретацији, тобожње Исусово хапшење је „у ствари било прави поход“, јер је Пилат наредио гушење побуне, а у Гетсиманском врту је било мноштво побуњеника. „Трибуна кохорти, војног старешину у рангу конзула у походу не прати декурија. И он не иде да обави неко обично хапшење у пратњи десетине жандара“ (Исто, 388-389). За разлику од Амбелена, Аслан сматра да је претеривање када се говори о кохорти римских војника. Ипак, „сва се јеванђеља слажу да је

манском врту.⁹¹ По мишљењу француског езотеричара, Исус није са крста великодушно замолио Оца да опрости онима који су одговорни за Његово страдање, „јер не знају шта чине“ (Лк. 23, 34), него је напротив проклео Јуду због издаје. Након Исусовог екскомуницирања Јуде из зилотске заједнице, апостоли ће се побринути за остало – за „вешање (јеврејски обред прописан јеврејским Законом) и отварање утробе *сиком*“.⁹² Да би појаснио начин ритуалне освете, Амбелен сматра да риболов није било главно апостолско занимање, него да су се Исусови ученици, баш као и Он сâм, превасходно бавили дрводелским и каменорезачким занатом. Ова два заната су „у Јудеји чинила један јединствен сталеж“, а пошто су „јеврејски сталежи имали сопствене синагоге“, припадност том сталежу подразумевала је „употребу сасвим одређеног ритуала за погубљење издајника, убице свог господара“.⁹³ Подсетивши на ритуално погубљење како Хирамових убица,⁹⁴ тако и средњовековних погубљења краљевих издајника,⁹⁵ француски езотеричар тврди да су Исусови ученици на сличан начин сиком распорили утробу обешеног Јуде. Не само што је Јуда Искаротиотски „умро *обешен и испале утробе*“,⁹⁶ него су се, по Амбеленом извођењу, зилоти сурово обрачунали и са Јудином женом и са његовим сином. Ослањајући се како на већ поменути фрагмент тзв. *Вартоломејевог јеванђеље* тако и на друге апокрифне списе, француски езотеричар тврди да је Јудина кућа „остављена пуста“.⁹⁷ Пошто се у једном апокрифним тексту каже да је Јудина жена „била дојиља сина Јосифа из Ариматеје“, следи да је и она била мајка, и то малог дечака. У апокрифном *Вартоломејевог јеванђељу* се каже „да је Јосиф из Ариматеје, после Исусовог хапшења на Маслиновој гори, дошао код Јуде Искаротиота да тражи своје дете“. Иако се као разлог томе у овом тексту, који је као и остали апокрифни текстови склон чудима, наводи да је Јосиф то учинио „на захтев свог детета које није могло да подноси злоћу Јудине жене“, Амбелен закључује да је он вероватно чуо за намеру зилота да убију Јуду и затру све што је његово, тако да је пожурио да своје дете преузме пре доласка осветника. Подсетивши да у старозаветној традицији „кривце убијају заједно са њиховим женама, децом, слугама и робовима, и са домаћим *животињама и стадима*“,⁹⁸ француски езотеричар претпоставља да су Јудину жену, сходно тадашњим обичајима, распорили „од стидне до грудне кости“, да је његовом детету „глава разбијена о зид“, или је оно „здробљено“ у некој ступи, као и да је Јудина кућа „запаљена“.⁹⁹

На крају Амбелен нуди још један могући мотив Јудине издаје. Указавши да неки апокрифни списи тврде да Јудина жена од свог мужа „непрекидно тражи новац“, жељна лагодног живота, он наводи да је можда „Јуда због ње постао крадљивац новца из заједничке касе ученика“. Куповина њиве поред Јерусалима такође допушта могућност да се Јуда представи као неко „ко жели да се ослободи месијанског окружења“ и тегобног зилотског

велики одред, тешко наоружан, усред ноћи дошао по Исуса“ (Аслан 2014, 69).

⁹¹ Амбелен 1994, 399.

⁹² Исто, 400.

⁹³ Исто, 397.

⁹⁴ Они „*беху обешени о врат на два колца, руку и ногу везаних позади. Утроба им је била унакрсно отворена од груди до стидне кости*. У том стању су остали осам часова. Њихова утроба је полако испадала, а инсекти и муве су долазили да се напију њихове крви и сока њихових црева“ (Исто, 395)

⁹⁵ Сходно јеврејској сталешкој традицији, и у средњовековној Шкотској „*издајник свог краља треба да буде обешен за врат на једном коцу, руку и ногу везаних позади тако да му се искриви тело, и да му се затим отвори стомак како би утроба полако испадала под сопственом тежином*“ (Исто)

⁹⁶ Исто

⁹⁷ Исто, 400.

⁹⁸ Исто, 403.

⁹⁹ Исто, 402.

начина живота. По речима француског езотеричара, могло би се такође „замислити да је он свог стрица Исуса, ’Давидовог сина’, издао само ради прекидања страшне безнадежне борбе и бежања од улоге *сикара*, да би најзад мирно живео, обрађујући њиву и уживајући у најзад стеченом породичном животу“.¹⁰⁰ Шта рећи на све ово? Сама фраза „могло би се замислити“ више приличи књижевнику и езотеричару него историчару. За Амбелена, као езотеричара, све је заправо допуштено претпоставити, као што то он непрестано чини, осим да канонска јеванђеља износе истиниту верзију Јудине издаје.

V

Некоме се може учинити да су необичне маштарије о Јуди и Христу карактеристичне само за наше време. Међутим, то није тачно, јер су одувек постојали они који су се олако саглашавали са својим прелестним виђењима. Да бисмо показали како су и у давна времена људи покушавали да рехабилитују Јуду, настојећи да га прикажу у потпуно другачијем, много позитивнијем светлу, размотрићемо *Јеванђеље по Јуди*, спис настао средином другог века, близак гностицизму.¹⁰¹ У том јеретичком спису се приповест о Христовој духовној мисији на земљи посматра из Јудине перспективе, што је не само крајње интригантно и неочекивано, него се тиме такође излази у сусрет (нашем модерном) захтеву да се чује и друга страна, она окривљеног и (без права на одбрану) проглашеног издајником. Будући да се иста оптужба и осуда увек изнова чује већ два миленијума, у наше време има оних који сматрају да би ред био дати шансу и окривљеном да се брани. Аутор овог необичног и провокативног списка, по свему судећи, упознат је не само са садржајем четири јеванђеља него и са неким апокрифним списима који су неоправдано приписивани Христовим апостолима. Слично гностицима који су, поуздајући се у своја прелестна виђења, веровали да износе езотеричну верзију Христовог учења, супериорну у односу на тобоже плитко и површно учење отаца Цркве, и аутор *овог јеретичког списка* сматра да нам разјашњава смисао Јудиног понашања, које је иначе у хришћанском предању окарактерисано као највећа издаја у људској историји. По овом јеретичком спису, Јуда заправо није био издајник, већ напосто само извршилац Христове воље, штавише највернији и најдуховнији Исусов следбеник, његов миљеник, који је послушно пристао да на себе понесе жиг издајника. Издајници су наводно остали апостоли зато што су, лишени дубљег духовног увида, изневерили истинску поруку свог учитеља, наводећи непотребно тадашње хришћане, изложене римском прогону, на бесмислено мучеништво.¹⁰² Аутор *Јеванђеља по Јуди*, које је до нас доспело прилично оштећено, тако да га је тешко у потпуности реконструисати, тврди да оно што пред нас износи јесте „тајна реч објаве“ (Јуда 1, 1). Окупивши Својих дванаест ученика, Христос им је говорио „о

¹⁰⁰ Исто, 404.

¹⁰¹ Да је *Јеванђеље по Јуди* из тог доба може се наслутити на основу оног што пише Св. Иринеј Лионски, велики борац против јереси, који се старао о томе да одбрани правоверно учење и заштити га од изопачавања. По Св. Иринеју, они који су „составили умишљену повест овакве врсте, коју називају *Јеванђељем по Јуди*“, заводе вернике учењем да је Јуда једини од апостола знао праву истину и да је „извео мистерију издаје“ (Пејгелс – Кинг 2007, 12).

¹⁰² За разлику од црквених отаца који су славили мученике за веру и наводили их као пример за угледање, тврдећи да управо проливена крв мученика доприноси како њиховом сигурном спасењу тако и незауостављивом ширењу хришћанства, гностици, као и аутор *Јеванђеља по Јуди*, сматрају да они узалудно проливају крв, јер само духовни увид пнеуматика обезбеђује узношење у божанску сферу. Тертулијан, који тврди да га је управо „призор мучених и убијаних хришћана подстакао на лично преобраћење“, напротив са одушевљењем позива на мучеништво, наводећи да „једини кључ за рај јесте крв твог сопственог живота“ (Пејгелс 1981, 124-125).

мистеријама које су изван овог света и о стварима које ће се збити на крају“ (Јуда 1, 7). Једном приликом затекао их је како благосиљају хлеб,¹⁰³ уверени да врше исправно богослужење. Насмејао се, јер је сâм начин њиховог богослужења показивао да служе свом (старозаветном) Богу, тј. ађеоском бићу које је далеко ниже од Његовог небеског Оца. Када су ученици протестовали, тврдећи да је управо Он син њиховог Бога, Исус им одговара да они не знају Његов истински идентитет. Штавише, Он им саопштава непријатну истину: „Заиста вам кажем, нико од рода вашег никада ме неће знати.“ Због тих речи ученике обузе љутина и гнев, и почеше „да хуле на њега у својим срцима“ (Јуда 2, 11-12). Исусу, који је прозирао у скривене дубине људских срца, душевно стање повређене сујете његових најближих ученика сведочио је о томе да су на прилично ниском духовном нивоу, управо на оном који приличи богу коме служе,¹⁰⁴ да им искривљена представа о Богу не дозвољава да ступе у духовни однос са истинским Богом. Да би искусили своју несавршеност, Исус им предлаже: „Ко је [јак] међу вама људима, нека изнедри савршеног човека и нека крочи пред мене.“ Иако сви самоуверено рекоше: „Ми смо јаки“, ипак се нико, осим Јуде Искариотског, није усудио да устане и суочи се са Христом. Да је Јуда био на вишем духовном нивоу од осталих апостола, мада и он још увек није досегао жељени духовни ниво, види се из текста који следи: „Он беше јак да устане и суочи се са њим, иако не беша јак да му погледа у очи, него скрену поглед на страну“ (Јуда 2, 16-21). Да се Јуда суштински разликовао од осталих апостола, по аутору овог јеретичког списка, сведоче његове речи упућене Исусу: „Знам ко си и одакле си дошао – дошао си из царства бесмртне Барбело“ (Јуда 2, 22-23).¹⁰⁵ Увиђајући његов духовни потенцијал, Исус му каже: „Уклони се од њих. Казаћу ти мистерије о царству. Моћи ћеш да стигнеш онамо, али претрпећеш силну патњу“ (Јуда 2, 25-28). Још једна епизода показује колико су се њих једнаесторица разликовала од Јуде. Они од Исуса траже да им појасни један те исти упечатљив сан који су имали, а који их је јако узнемирио. Видели су наиме како истакнути свештеници на олтар поносно приносе своју децу и жене, такође како чине различите грехе, кољу и черече, а притом се ипак позивају на Исуса. Одговор Учитеља, да су управо они ти свештеници из сна, да служе свом богу а не његовом Оцу, да на жртву приносе народ који воде (Јуда 5, 1-4), сигурно их је запрепастио. Аутор списка њиховом сну противставља Јудину визију. Овај је, видно узнемирен, такође затражио од Исуса тумачење: „Видео сам себе у визији. Дванаест ученика беше ме каменовало; опако ме прогонише“ (Јуда 9, 6-7).¹⁰⁶ Но, за разлику од осталих апостола везаних за земаљски храм, он се ненадано уздигао до некакве неземаљске грађевине, где се не приносе жртве, него где у спокојју, окружени зеленилом, пребивају мудраци. Јуда моли Исуса да му допусти да буде са тим племенитим људима, на том рајском месту. Међутим, сама та молба сведочи да он још увек није духовно спреман. Наиме, Јуди је било дато да сагледа небески храм

¹⁰³ То је свакако алузија на савршавање свете тајне Евхаристије. Будући да је аутор *Јеванђеља по Јуди* склон дуалистичком становишту о телу као тамници душе, он сматра да је Исусово тело неважно, те закључује да ни конзумирање тела и крви Христове неће омогућити људима да стекну духован увид, да се преобразе и ступе у божанску сферу.

¹⁰⁴ Аутор *Јеванђеља по Јуди* сматра да „људи постају као Бог кога поштују. Ако људи поштују правог Бога, они јачају божански Дух у себи, па се њихове душе обликују за вечни живот, али ако поштују богове нижег материјалног света, постају налик њима – гневни, лицемерни, неуки и насилни“ (Пејгелс – Кинг 2007, 173).

¹⁰⁵ У гностичким текстовима „’царство Барбело’ обухвата читаву божанску сферу“ (Исто, 178).

¹⁰⁶ Дванаест је оних који га каменују јер ће на његово упражњено место доћи неко други. По аутору овог јеретичког списка, Јуда се није обесио, а и зашто би кад је мирне савести извршио Исусов налог, већ је каменован од оних који су погрешно сматрали да су на тај начин испољили своју оданост Богу.

истинског Бога, али још увек није схватио да у њега не могу ступити непросветљени људи, да је он резервисан само за света бића. Након што му је то појаснио, Исус позива Јуду да га следи, предочавајући му притом оно што га чека, и позитивно и негативно, уколико се одазове на Његов позив: „Постаћеш тринаести и од твог рода сви ће те проклетити – али ти ћеш владати над њима“ (Јуда 9, 27-28). Бити тринаести ученик подразумева да се буде изван или изнад круга дванаесторице апостола који ће владати видљивом Црквом, заводећи притом хришћане, због свог незнања, на погрешан пут ритуалне побожности. Мада ће онај ко је по мишљењу непросвећених хришћана проклет, у духовном смислу бити изнад свих њих, није се ипак лако одредити за живот потпуно изопштеног и неправедно презреног. Али пошто је Јуди неупоредиво важније божанско од световног, Божији суд од људског, он одлучује да следи Учитеља. У тексту се даље каже да Исус, да би поучио Јуду, износи езотерично учење о настанку и о крају света. Упркос томе што је истински Бог непојмљив, што бескрајно небеско царство нису у стању да сагледају чак ни анђели, Исус покушава да омогући Јуди да стекне какву-такву представу о ономе што за људски ум заувек мора остати непрозирна тајна. У бескрајном небеском царству наине обитава велики невидљиви Дух – „онај кога око анђела не виде, нити му каква мисао срце не обујми, нити га ко назва икаквим именом“ (Јуда 10, 3-4). Наравно, у питању је Свевишњи, који позива великог анђела да иступи из светлосног облака. Иако се из овог оштећеног списка не може установити да ли велики анђеоло постоји од вечности или је створен Божијом речју „Нека се јави“, могуће је претпоставити да трансцендентни, наднебески Отац, у ванвременској сфери ствара анђеоски свет, или га еманира из Себе, као што сматрају гностици, или пак из Његове нетварне светлости напросто иступају највиша бића.¹⁰⁷ Аутор нам то не појашњава, већ напросто наводи: „И велики анђеоло – бљештави божански Самородни – изађе из облака“ (Јуда 10, 7), а за њим још четири анђела, нижих по достојанству. Самородни је заправо Син Божији, Христос,¹⁰⁸ који ће речју „Нека се јави“ створити небеског Адама, „прво тело од светла како би владао њиме“, па затим читав низ хијерархијски устројених анђела и бљештаво небеско царство. О достојанству небеског Адама довољно говори то што је живео „у првом облаку од светла“, што нико од нижих анђела није био у стању да види тај светлосни облак (Јуда 10, 11-12). Тек након стварања и хијерархијског устројавања небеског света, на ред долази стварање видљивог света. Због оштећеног текста *Јеванђеља по Јуди* није сасвим јасно да ли сам Бог или Самородни ствара дванаест анђела, како би владали над сфером хаоса и заборава.¹⁰⁹ Анђелу који се јавио из облака „из лица“ је сипао огањ, а тело му беше „попрскано крвљу“. Једно име му беше Небро, које значи „отпадник“, а друго Јалдабаот. Следећи по реду беше анђеоло Саклас, итд. Да је овај ред анђела по природи нижи, види се не само из тога што је

¹⁰⁷ Та највиша бића аутор понекад назива боговима, да би их разликовао како од Бога тако и од нижих анђела. Некада се користи и реч *daimon*, у смислу полубожанства, будући да тај назив и за аутора, као и за античке мислиоце још увек није имао изразито негативно значење.

¹⁰⁸ Очито је да је аутору овог јеретичког списка страни светоотачко учење о Светој Тројици, да му је блиско субординационистичко учење. Иако Христос није раван Богу, за њега аутор ипак каже да је Самородни (Аутоген), чиме је уздигнут у односу на осталу творевину. У више гностичких списка „Аутоген је поистовећен са Христом“ (Пејгелс – Кинг 2007, 200).

¹⁰⁹ Хаос је заправо несавршени, необликовани пролазни материјални свет, који анђеоска бића треба да устроје и старају се о њему. Ако то упоредимо са чувеним библијским речима о *tohu wa-bohu*, о безобличној и пустој земљи и тами над безданом (1. Мојс. 1, 2), може се закључити да је стваралац материјалног света у *Јеванђељу по Јуди*, као и код гностика, ниже божанство, а не сам трансцендентни Бог, као што је случај у Старом завету. Док је једно од имена које су Јевреји придавали свом Богу Ел, у *Јеванђељу по Јуди* Ел је један од нижих анђела. Свет хаоса је сфера заборава, те упућује на ефемерност, док је божански свет вечан и савршен.

њихова светлост материјална (огњена) и заплљана, што они дакле не сијају суптилном нетварном светлошћу, него и из сугестије да су отпали из плироме (божанске пуноће).¹¹⁰ Након још мноштва створених анђеоских редова, који су увек на nižем хијерархијском нивоу од претходних, најзад „Саклас рече својим анђелима: ’Да створимо човека [пр]ема обличју и према слици’. Дакле, створише Адама и његову жену Еву“ (Јуда 13, 1). Мада су наши прародитељи Адам и Ева створени по моделу небеског Адама, самим тим што су створени од нижих, мање савршених анђела, а не од Самородног, као што беше створен небески Адам, наш онострани живот је временски ограничен, а људи су у великој мери изложени кобној заблуди те служе свом творцу – Сакласу,¹¹¹ уместо превечном Оцу. Из *Јеванђеља по Јуди* следи да пошто је човек створен по моделу небеског Адама, он има потенцијал да се њему уподоби, али је углавном несвестан како свог призивања тако и свог божанског лика. Истински циљ човековог оностраног живота је достизање духовног савршенства, а не стицање имовине и славе. Блаженог бесконачног живота у небеској сфери може се удостојити само духовно усавршена особа, она која се ослободила не само свега телесног него и душевног.¹¹² Све ово је Исус потанко изложио Јуди, како би он схватио да апостоли, приносећи ритуално чак и бескрвну евхаристијску жртву, заправо не служе Његовом Оцу него свом оцу Сакласу. Најтрагичније је што они, заслепљени представом о гневном богу који тражи жртве, непотребно подстичу људе на мучеништво, верујући да човек мучеништвом подражава Христа,¹¹³ уместо да се потруде да се духовно преобразе и сагледају праву истину. Син Божији прориче Јуди да ће надмашити остале ученике зато што не приноси, попут њих, спољашњу жртву Сакласу, већ усавршава свој дух. Човеков циљ је наине да доспе у највишу, бестелесну сферу, а не да погрешно верује у васкрсење

¹¹⁰ Код гностика плироме (потпуност) је идеалан божански свет, настао низом божанских еманација. Неки гностици сматрају да тек пошто су нека светлосна бића отпала из божанске пуноће настаје потреба за стварањем материјалног света.

¹¹¹ Подсетимо да су гностици сматрали да је сâм Јалдабаот, односно Саклас, несвестан свог порекла, да је као суревњив и суров од људи неоправдано захтевао да га поштују као Оца. У више гностичких списа разобличава се охолост и незнање овог анђела који чак и не спада у виша анђеоска бића. Када се дотични архонт хвалио: „Ја сам Бог, и никога нема осим мене“, уследио је одговор „са висина апсолутне власти“ не само да греши него и да је слеп. На другом месту га Зое, кћи Пистис Софије, опомиње: „Грешиш, Сакласе – што значи Јалдабаот“ (Гностички текстови 1992, 16 и 20). Валентин сматра да демијург (творца физичког света) није безимени трансцендентни Бог, већ ниже божанско биће „које служи као оруђе вишим силама“ (Пејгелс 1981, 75).

¹¹² Подсетимо да су гностици разликовали три врсте људи: оне који се поистовећују са својим телом, оне који настоје да култивирају своје емоције, и оне који су заиста духовни, јер су пробуђени, преобразени и просветљени.

¹¹³ Као што је познато, гностици су, ужаснути неким од сурових Јахвеових налога за истребљењем Хананаца, правили разлику између суровог и суревњивог Бога Старог завета, који заправо и није истински Бог, и благог Бога Новог завета, преиспуњеног љубављу према свеколикој творевини. Док су неки од њих сматрали да је старозаветни Бог заправо тек нека нижа божанска еманација, било је и оних који су га поистоветили са злим демијургом. У једном гностичком спису се „чак тврди да је Бог коме се већина хришћана моли, Бог хебрејске Библије, лично један од палих анђела – у ствари поглавар палих анђела од чије тираније је Христ дошао да ослободи човечанство“ (Пејгелс 1996, 137). Иако аутор *Јеванђеља по Јуди* није склон да у тој мери оцрни старозаветног Бога, ипак је и њему блиска помисао да је он одговоран за Исусову смрт. Не само што је тобожњи Бог коме служе апостоли заправо „тек нижи анђеоло који их одводи на странпутицу присиљавајући их да приносе жртве у крви“, него је управо тај „лажни ’Бог’ одговоран за Исусово убиство“. Да они који му богослуже постају попут њега, следи из тога што они „богохуле на Исуса и каменују Јуду до смрти“ (Пејгелс – Кинг 2007, 94). За разлику од таквог суровог божанства, истински Бог Отац је пун љубави и милосрђа, те од никог не захтева страдање и жртвовање.

тела.¹¹⁴ Самим тим што је тело секундарно, о њему не треба водити превише рачуна, јер ће овај физички свет заједно са његовим несавршеним творцима на крају пропасти. Пошто му је пренео своје спасоносно учење, Син Божији намењује Јуди задатак: „на жртву ћеш принети тело у које сам се настанио“ (Јуда 15, 4). Затим му каже: „Погледај нагоре и видећеш облак и светло и у њему звезде које га окружују. А она која показује пут, то је твоја звезда“. Док је некада, будући духовно неусавршен, Јуда скретао поглед, зато што није могао да поднесе интензитет зрачења нетварне светлости из Христових очију, он се у међувремену постепено усавршавао слушајући Исусову езотеријску поуку. „Потом Јуда погледа горе. Виде облак светла и крочи у њега“ (Јуда 15, 15-18). Очито да је тим ступањем у сферу нетварне светлости, још за живота, Јуда остварио свој циљ. Међутим, остало му је још да испуни Учитељев налог. Спис се завршава тиме што свештеници препознају да је он Исусов ученик. Последње речи овог списка гласе: „Тада Јуда прими бакрењаке. И предаде им га“ (Јуда 16, 9). Мада нам се чини да се ту спис нагло завршава, да пропушта да нам изложи драму Исусовог хапшења, голготе и васкрсења, са становишта које заступа аутор *Јеванђеља по Јуди* овакав завршетак је заправо логичан, јер све што се након тога десило заправо је небитно.¹¹⁵ Он се очито полемички односи према канонским јеванђељима, уверен да је у поседу езотеричног учења. Не само што је Христово телесно страдање наводно неважно, можда и привидно, као што мисле докетисти, него по аутору *Јеванђеља по Јуди* заправо није било ни (телесног) васкрсења ни вазнесења. Из свега реченог следи да Јуда није издао, него је напротив само послушао Учитеља. У прилог томе неко би могао да наведе Христове речи, извучене из контекста, упућене Јуди: „Што чиниш, чини брже“ (Јн. 13, 27). Ипак, начелна супротност између *Јеванђеља по Јуди* и оног чији је аутор Св. Јован Богослов је толика, да је илузорно тражити сличности између њих, као што неки покушавају, уверени да их повезује дубљи мистички увид.¹¹⁶

¹¹⁴ О томе да је било хришћана који су оспоравали телесно васкрсење види: Вукомановић 1996, 165. То се уосталом може наслутити и из Павлове посланице Коринћанима, јер да вера у васкрсење није била поколебана, код неких чак и оспорена, не би било потребе да их о томе поучава (уп. 1. Кор. 15, 12- 22). Попут неких гностика који оспоравају васкрсење тела: „Они који кажу да (људи) прво умиру, а (потом) устају греше“ (Гностички текстови 1992, 79), и сматрају да људи треба симболично да васкрсну док су живи, тј. да се духовно поново роде, тако и аутор *Јеванђеља по Јуди* нагласак ставља на духовно буђење, на ослобађање од власти нижих анђела. Пошто тело припада физичкој сфери, аутор *Јеванђеља по Јуди* сматра да они који говоре о васкрсењу тела нису у стању да се уздигну до духовног увида да спасење подразумева узношење духа, ослобођеног тела, у небеску сферу. „Када покушавају да замисле вечни живот, они га замишљају као вечно постојање у телу“ (Пејгелс – Кинг 2007, 115).

¹¹⁵ Пошто је само тело смртно, а не душа и дух, физичко страдање и уништење тела не треба да нас плаши. „Трагајући за духом у себи, људи могу да савладају владаре хаоса и заборавља, да виде Бога, и ступе у небеску кућу Бога.“ За оне који су, попут Јуде, схватили Учитељево поруку да је животни циљ ступање у нетварни светлосни облак, а пут ка том циљу интроспективно сагледавање божанске искре у свом срцу, судбина њиховог телесног Ја је неважна. Иако *Јеванђеље по Јуди* не велича мучеништво, „парадоксално – оно приказује Јуду као првог мученика“. Каменујући га, његови бивши пријатељи „убијају само његово тело“, а Јудина „духом испуњена душа“ блиста од среће, свесна да је „већ пронашла свој дому у свету од светлости“ (Исто, 126).

¹¹⁶ Елејн Пејгелс и Карен Кинг сматрају да је *Јеванђеље по Јуди* у извесној мери надахнуто Јеванђељем по Јовану. Оне сматрају да је чувени Пролог из Јеванђеља по Јовану утицао и на гностичке списе *Тајно откривење Јованово* и *Јеванђеље о Истини*. Уп. Исто, 127-134. Као што је познато, гностички су гајили велике симпатије према четвртном канонском јеванђељу, веома погодном за алегоријска тумачења, док су синоптичка јеванђеља третирали као она која се не уздижу изнад дословног разумевања описаних догађаја. Указавши да се речи „Све кроз њега постаде, и без њега

Будући да је *Јеванђеље по Јуди* толико бизарно, да се суштински не разликује од сличних гностичких покушаја да се рехабилитује оно чему хришћани већ готово два миленијума приписују негативна одређења,¹¹⁷ нема потребе да се упуштамо у детаљно оповргавање његовог садржаја. Уместо тога, обратимо пажњу на мудре речи Св. Јустина Ћелијског, који нас упозорава да смо сви ми људи, макар делимично, одговорни како за Адамов пад тако и за Јудину издају. Наиме, духовно посматрано, сви смо ми, у већој или мањој мери, одговорни за све.¹¹⁸ Није тешко сложити се са Авом да су ова два поменућа духовна суноврата, уз онај трећи, папин, највећи падови људског рода у целокупној историји.¹¹⁹ Указавши да је Велики петак дан нашег стида, срама и пораза, ава Јустин каже: „У Јуди Искариотском било је по мало од свачије душе. Да није тако, били бисмо безгрешни. Кроз Јуду – сви смо пали; сви смо Христа продали; сви смо Христа издали, и ђавола примили, сатану пригрлили.“ Свака наша страст, поготово среброљубље, чини нас сличним Јуди. Ако је Јуду среброљубље, упркос томе што је три године провео уз Исуса, што је имао дар да именом Исусовим болесне исцељује и демоне изгони, „чинио издајницом и Христуобицом“, зар неће и нас који смо свега тога лишени. „Чезнеш ли за богатством, тиња ли у теби жудња за новцем, знај да се у теби зачиње Јуда“,¹²⁰ упозорава нас ава Јустин. За разлику од природе која се ужаснула због тога што су људи распели свог Творца и Спаситеља, те „од шестогачаса би тама по свој земљи до часа деветогача“, а у тренутку Исусове смрти „земља се потресе, и камење се распаде“ (Мт. 27, 45 и 51), ми људи углавном нисмо свесни своје колективне одговорности због тог срамног чина, уљуљкујемо се мишљу да су за то неки други криви, да бисмо ми поступили другачије, заборављајући притом да су се приликом Исусовог хапшења апостоли разбежали, да се Петар три пута одрекао Господа, да је поред распетог Христа од Његових најближих ученика остао само апостол Јован. Уместо што олако и лакоислелено сматрамо да смо другачији, морамо

ништа не постаде што је постало“ (Јн. 1, 3), сходно „тростепености валентинског мита о искупљењу“ (Пејгелс 2006, 30), у оквиру којег се разликују хијерархијски нивои: *pleroma*, *kenoma* и *kosmos*, могу тумачити и као Логосово стварање еона и као Спаситељево преобликовање Софијине патње у бестелесну масу, градивну смесу за тела, и као демијургово стварање физичког универзума, Елејн Пејгелс констатује да је теоријским контекстом и упућеношћу на различит духовни ниво оних којима се обраћају, да ли су то хилици, психици или пнеуматици, условљена одређена гностичка интерпретација. Док хилици Христа доживљавају само као историјску личност која проповеда и чини чуда, психици нису буквалисти, али поистовећују своју представу Бога са самом божанском реалношћу, пропуштајући да схвате да су догађаји описани у јеванђељима, „као што су Исусово рођење и смрт“, заправо пуке „представе“, да они „могу једино да буду поимани 'духовно', као знаци и симболи духовног процеса који није ограничен одређеним временом и местом“. Једино пнеуматици, свесни начелне Божије непојмљивости, јеванђелске догађаје и личности тумаче као „представе ствари у плероми“ (Исто, 153-154).

¹¹⁷ Подсетимо да су офити, припадници једне гностичке секте, изједначавали змију која је завела Адама и Еву са Христом, не са Сатаном. Та змија је наводно омогућила људима да, једући са дрвета познања добра и зла, стекну духовни увид, који им је омогућило да се ослободе власти злог демијурга. Уп. Вукомановић 1996, 206 и 215. Занимљиво је да је Хегелово спекулативно тумачење те библијске епизоде блиско гностичком. Види: Кинђић 2016, 146-148.

¹¹⁸ Уп. Јустиново тумачење онога што Достојевски приписује старцу Зосиму, свом јунаку из романа *Браћа Карамазови*: Јустин Ћелијски 1999 б, 375-376.

¹¹⁹ Уп. Поповић 2007, 117. Јудина издаја довела је до богоубиства, што је несумњиво „највећи грех у историји неба и земље“. Тај „пад човеков је неизмерно већи од првог пада; онда је човек отпао од Бога“, а на Велики петак је „распео Бога, убио Бога“ (Јустин Ћелијски 1999 а, 365-366).

¹²⁰ Исто, 366-367.

се сећати тог страшног дана који сведочи како о искварености тако и о слабости људске природе након Адамовог грехопада. Ава Јустин с правом подсећа: „Сваки мој грех је клинац који забијам у руке Господа кротког; свака моја страст – трн је; све моје страсти – трнов су венац који ја на главу Христа мећем. Наше ругање Христу страшније је од јеврејског. Јевреји су могли мање веровати у Христа, јер још није васкрсао.“¹²¹ Нажалост, сведоци смо да је наступило постхришћанско доба, време ако не отворене безбожности и провале сатанизма, а оно преовлађујуће равнодушности. Управо стога у ова тешка, пред-апокалиптичка времена морамо бити самокритични и будни, да не издамо Христа као Јуда, да га се из било ког разлога не одрекнемо. Јуда Искариотски је постао то што јесте због своје небудности, због олаког односа према страсти која се угнездилa у њему. Није било предодређено да баш он постане издајник. Јуда је својим слободним избором напустио апостолску службу и сходно свом издајничком деловању „самоме себи устројио своје место“ у паклу, као што и сви ми управо „својим делима припремамо себи место“ у оној страни сфери.¹²² Пошто је Јуда потенцијално присутан у сваком од нас, потрудимо се да очистимо свој сасуд од страсти, како би се у нас уселио Господ и својом светлошћу разагнао нашу унутрашњу таму. Једино испуњени том светлошћу бићемо довољно храбри и непоколебиви у сведочењу васкрслог Господа.

Литература

- Амбелен, Робер (1994): *Исус и темплари*. Београд: БИГЗ
- Андрејев, Леонид (1975): *Јуда Искариотски*. Београд: БИГЗ
- Аслан, Реза (2014): *Зилот : живот и време Исуса из Назарета*. Београд: Дерета
- Борхес, Хорхе Луис (2018): „Три верзије Јуде“, у: *Маистарије*. Београд: Лагуна
- Вукомановић, Милан (1996): *Од Исуса до Христа*. Нови Сад: Светови
- Гностички текстови* (1992). Чачак: Градац
- Данте Алигијери (2011): *Пакао*. Београд: Завод за издавање уџбеника
- Дрејн, Џон (2004): *Увод у Нови завет*. Београд: Слио
- Бого, Дарко (2015): *Гностички мит и мит о гностицизму*. Фоча – Пале – Београд: ПБФ Свети Василије Острошки – Бернар
- Еко, Умберто (2014): *Острво дана пређашњег*. Београд: Вулкан
- Јосиф Флавије (1967): *Јудејски рат*. Београд: Просвета
- Јосиф Флавије (2008): *Јудејске старине*. Београд: Двери
- Јустин Ћелијски, преподобни (1999 а): *Пут богопознања / Философске урвине*. Београд: Наследници Оца Јустина – Ваљево: Манастир Ћелије
- Јустин Ћелијски, преподобни (1999 б): *Философија и религија Ф. М. Достојевског / Достојевски о Европи и словенству*. Београд: Наследници Оца Јустина – Ваљево: Манастир Ћелије
- Јустин Ћелијски (2000): *Тумачење светог Еванђеља по Матеју*. Београд: Наследници Оца Јустина – Ваљево: Манастир Ћелије
- Јустин Ћелијски (2001): *Тумачење Светог Еванђеља по Јовану / Тумачење Посланица св. Јована Богослова*. Београд: Наследници Оца Јустина – Ваљево: Манастир Ћелије
- Каравидопулос, Јоанис (2007): *Јеванђеље по Марку : тумачење*. Београд – Шибеник: Истина

¹²¹ Исто, 371.

¹²² Св. Теофилакт Охридски 2004 б, 28.

Кинђић, Зоран (2016): *Увод у филозофију религије*. Београд: Досије студио – Филозофска комуна

Кинђић, Зоран (2009): „Месијанска идеја у нововесковном јудаизму“, у: *Филозофија и друштво*, бр. 1

Косидовски, Зенон (1998): *Приче еванђелиста*. Сарајево: Свјетлост

Папини, Ђовани (1994): *Историја о Христу*. Београд: Народно дело

Пејгелс, Елејн (1981): *Гностичка јеванђеља*. Београд: Рад

Пејгелс, Елејн (1996): *Порекло Сатане*. Београд: Рад

Пејгелс, Елејн (2006): *Јованово јеванђеље у гностичком тумачењу : Хераклеонов коментар на Јована*. Београд: Рад

Пејгелс, Елејн – Кинг, Карен Л. (2007): *Читање Јуде : Јеванђеље по Јуди и обликовање хришћанства*. Београд: Рад

Поповић, архимандрит Јустин (2009): *Православна црква и екуменизам*. Манастир Хиландар

Псалтир са девет библијских песама (2000). Манастир Хиландар – Манастир Грачаница – Манастир Цетињски – Манастир Тврдош – Братство Св. Симеона Мироточивог

Св. Јефрем Сиријски (2016): *Господ говори : Тумачења Јеванђеља и Старог завета*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског

Св. Јован Лествичник (2008): *Лествица*. Манастир Хиландар

Старац Пајсије Светогорац (2018): *С болом и љубављу савременом човеку*. Врање: Манастир Светог првомученика и архиђакона Стефана

Старац Пајсије Светогорац (2004): *Духовно буђење*. Врање: Манастир Светог првомученика и архиђакона Стефана

Свето писмо Старога и Новог завета : Библија (2012). Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве

Степановић, Жељко (2008): *Суђење Исусу – правни аспекти*, Београд: Правни факултет Универзитета, Издавачи центар Сг-Вили

Таушев, Аверкије (2006): *Православно тумачење Новог завета*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског

Теофилакт Охридски, блажени (1996): *Тумачење светог еванђеља од Матеја*. Манастир Високи Дечани

Теофилакт Охридски, свети (2004 а): *Тумачење светог еванђеља од Марка*. Манастир Високи Дечани

Теофилакт Охридски, свети (2004 б): *Тумачење Дела апостолских и Посланица Римљанима и Коринћанима*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског

Теофилакт Охридски, свети (2018): *Тумачење јеванђеља по Луки и Јеванђеља по Јовану*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског

Hulin, Michel (1989): *Skriveno lice vremena*. Zagreb: Naprijed

JUDAS'S BETRAYAL

In an effort to shed light on a mystery of Judas's betrayal, the author considers Gospel accounts and tries to create from them a coherent whole. Although there are partial differences in Gospels' descriptions of Judas's betrayal, it seems that this disciple of Jesus finally decided to betray only after he received a morsel (communion) upon which Satan entered into him. While earlier, Satan was tempting Judas from the outside by the passion of avarice, after taking communion unworthily, he settled in Judas. Although almost everyone agrees that in the Garden of Gethsemane Judas indicated to Jesus by a kiss, there are some who deny that he survived the suicide attempt and spent the rest of his life in great suffering. Unlike the prevailing understanding that Judas betrayed Christ because of avarice, certain writers and esotericists consider that there must have been some deeper motive. Most of them try to rehabilitate Judas, assuring us that Judas consciously agreed to bear the shame of traitor for the sake of some higher purpose, e. g. to enable Christ's sacrifice for salvation of mankind. After considering several imaginative, but theologically unfounded assumptions about Judas's personality, the author warns of the necessity of spiritual vigilance, because in difficult times that will follow, everyone will be tempted to betray Christ.